

Ph. U.

487^m
9

Ph.U. 487^m—

Sylvander

ANDREAS RYDELIUS,

DISQUISITIO PHILOSOPHICA,

QUAM

JUBENTE MAX. VEN. CONSISTORIO CALMARIENSI

PRO MUN. LECT. PHILOS. OBTINENDO

CENSURÆ PUBLICÆ

SUBJICIT

GUSTAVUS VOLM. SYLVANDER,

DOCTOR PHILOS., AD SCHOL. CALMARIENSEM DOCENS,

SOCIET. HIST. ECCL. DANICÆ MEMBR,

RESPONDENTE

THEOD. WISÉN,

ALUMNO GYM. ABITURO,

IN AUDITORIO GYM. DIE XXVI NOV. MDCCCLI

H. A. M. S.

CALMARIÆ.

TYPIS O. & A. WESTIN.

MDCCCLI.

Imprimatur.

Capit. Calm. die III Septemb. MDCCCLI.

Ad Mandatum,

C. M. Lagerhamm.

Inter Philosophos Sveciæ celeberrimos maxime est laudandus **Andreas Rydelius**, qui initio seculi **XVIII** floruit. Quamvis in tenebris oblivionis scripta philosophica, quæ reliquit, adhuc nimis lateant, sunt tamen dignissima, quæ in lucem de-
nuo proferantur, ut etiam ætas nostra, studio philosophandi maxime fovens, acumen ingenii, subtilitatem disciplinæ, perspicacitatem disquisitionis et vim argumentationis, quæ omnia in illis elucent, cognoscat.

Philosophiam autem Rydelii exposituros angustia temporum et ratio instituti nos disquisitionem coarctare et imaginem philosophiæ ejusdem tantummodo quasi delineare coegerunt. Hamarskiöld in historia sua philosophorum Sveciæ temere contendit philosophiam Rydelii esse quandam "*Electicam*", cujus crimen falsissimum est. Certum quidem est, quod Rydelius in libro suo, qui "*Þórnuftsðöfningar*" inscribitur, concessit, "*Philosophiam Electicam*", si recta esset, optimam utilissimamque esse, confitetur autem eam, qualis nunc (tempore Rydelii) est, nec esse, nec

esse posse liberam, propriam et subtilem. Rydelius quidem eo minus esse potuit "Electricus", quod systematum suæ ætatis philosophicorum nullum satis probare potuit, sed varias philosophiæ disciplinas eorumque sententias fundamentales, quæ hac ætate floruerunt, refutare in animo habuit. Unamquamque earum acumine ingenii acutissimo igitur perscrutatus est et diligentissimo studio, proprio suo modo, disquisivit. Nec Dualismum, qualem Cartesius et Malebranch, nec Idealismum, qualem Leibnitzius, nec Pantheismum, qualem Spinoza, nec Empirismum, qualem Locke docuit, omnino probavit, omnes autem has disciplinas seu sententias fundamentales strenue et acriter oppugnavit.

Inter materiam et spiritum, cujus genera pulchre definit, Rydelius certas lemites constituit et rationi jus suum ideas æternas vere percipiendi et libere judicandi denegatum concessit, quod quidem jus rationi a Theologis, qui verbum divinum male interpretati sunt, et a Empiricis, qui facultatem mentis male intellexerunt, merito vindicavit. Contra Atheistos existentiam Dei necessariam, ut principium Universi et totius extremum, defendit et argumentis gravissimis demonstravit. Mundum non esse, quod autem Cartesius docuit, infinitum, nec necessarium sed accidens, cujus essentia in se nullo modo existentiam involvit

necessariam, graviter argumentatus est. Eodem fere modo mundum non esse æternum, quo argumento Pantheismum Spinozæ refutare conatus est, nec alia quadam vi nisi extra se superiori continuare vel conservari posse demonstravit, igiturque mundus, ut res quædam ab alio quodam principio extra se creata, intelligendus est. Qua sua argumentatione Rydelius graviter refutavit Glissonium, Campanellam et Leibnitzium, qui quidem proximus particulis materiæ elementaribus, quas monades appellavit, propriam et independentem libertatem agendi et se movendi tribuit.

Maxima autem vis et gravissimum momentum est in argumentatione, qua Rydelius Facultates mentis humanæ diligenter perscrutans exposuit. Nemo ante eum, nec quisquam longe post, easdem facultates ita disquisivit et discrevit quam ille, qui in mentem humanam altissime introspexit. Haud dissimilis celeberrimo Kantio assumsit et probavit Rydelius cognitiones "*a priori et a posteriori*" a mente concipi posse, earumque veritatem in vi mentis humanæ intima necessario esse positam. Quæ vis mentis interna Rydelio magis divinanti quam ratiocinanti se indicavit per sensum illum intimum, quem Kantius appellavit conscientiam sui ipsius puram seu, ut Kantii verbis propriis utamur, "*Unitatem apperceptionis syntheticam.*" Rydelius eodem fere nomine "*apperceptionis*",

quo Kant, appellavit sensum intimum seu conscientiam puram. Hunc enim sensum intimum esse gradum summum et ultimum "*perceptionis*" docet, quem veritati et possibilitati cujusque cognitionis nostræ subjecit, quia "*hoc sensu mens se ipsum et vitam et existentiam suam necessario sentit.*" Hic sensus igitur est quod Fichte *intuitum intellectualem* appellavit, quem Schelling deinde explicavit. "Die intellectuelle anschauung ist die Vernunft, als welche diese sich selbst ergreift und in sich die unendliche *Potens* des Seyns findet." Rydelius igitur, hoc sensu posito, quem esse et esse verum experientia cujusque hominis satis, ut Rydelius putavit, probat, non solum *potentiam* sed etiam veritatem nostrarum cognitionum idealium demonstravit multos annos antea, quam Kant, Fichte et Schelling idem docuerunt. Cognitiones autem sensibiles etiam in integrum restituit. His enim cognitionibus subjecit eundem sensum, inferiori tamen gradu, qui sensus externus nominatus est. Quoniam experientia nostra hunc sensum menti inesse et esse verum negare non potest, qui unicus sit, qui cum rebus externis se communicare valeat, principium hujus cognitionis sensibilis ultimum nobis necessario est quærendum in sensu. Idem principium est, quod Kant in *formis* "*Sensibilitatis*" *puris*, quas *Categorias Sensus* (förståndets kategorier) nominavit, posuit.

Uterque igitur Rydelius et Kant facultates mentis acerrime perspexerunt et cognitionibus nostris et a priori et a posteriori maximam vim et veritatem gravissime vindicaverunt. Rydelius autem in hac re longius et altius quam Kant progressus est. Kant nimirum nullam cohærentiam vel unitatem inter cognitiones nostras sensibiles et ideales seu intellectuales invenit aut saltem exposuit, quod vitio Fichte ei vertit. Rydelius autem, quamvis eam non ulterius explicaverit, istam unitatem in sensu communi tamen quasi indicavit, quia hunc sensum in *Externum*, *Internum* et *Intimum* divisit, quod ulterius infra demonstrabimus. Quibus disquisitionibus Rydelius de philosophia optime meruit, et quamquam ille et Kant inter se differunt eo, quod Rydelius facultates mentis magis exposuit quam demonstravit, quod quidem Kant gravissimis argumentis absolvit, acumine ingenii critico acriori utens, quam Rydelius, est tamen hic quidem Rydelius dignissimus, *qui Sveciæ Kant appelletur*.

Sensum autem intimum (conscientiam sui ipsius puram), qui summum gradum sensus communis — omni cognitionis generi subjecti — tenet, necessario ad unicum principium extremum referendum esse docet Rydelius. Hoc principium est unitas ipsa conscientiæ sui ipsius seu sensus intimi, quam unitatem Rydelius vocat "*Ego*".

Quoniam materia sola est divisibilis, hocce "*Ego*" necessario est mentis "*Criterium*" gravissimum, ut verbis Rydelii utamur, seu character essentialis, mentis enim attributum essentialis est id, quod dividi non potest. Eam ob causam docet Rydelius, Ens cogitans et sentiens, quod in corpore et per corpus agit, necessario esse Substantiam quandam pure spirituales, nec quiddam materiale, qua re Leibnitzii doctrinam refutavit, qui mentem tantummodo esse principem monadem docuit. Cum enim monadis sit quaelibet particula materiae elementaria et omnis materia in infinitum sit divisibilis, hoc est, non existit ut unum quoddam absolutum et simplex, sed ut compositum et multiplex, non potest quaelibet particula materiae, si cogitare posset, cogitare se ut "*Ego quoddam*" sed ut *nos*, non in singulari numero sed plurali. Quod quidem "*Ego*" igitur est principium essentialis, quo mens se a materia et mundo seu ut cogitans et sentiens subjectum se ab objecto cogitato differt.

In libro, qui inscribitur "*Sententiae philosophicae fundamentales*", systema Rydelianum ut totum quoddam imprimis expositum nobis occurrit. Singulae partes hujus disciplinae in singulis scriptis sunt expositae ut in *Compendio Logices*, *Þórnuftsöfningar* atque in disputationibus academicis: *de Eruditione humana, de vera indole me-*

taphysicæ, de fine et usu practico Artium Liberalium, de Vera Rationis humanæ idea, de philosophia in genere ejusque ardua definitione, de novis aliquot axiomatibus, de Vera Substantiæ idea et definitione, de cognitione sui, de serie finium Divinorum, de notionibus nativis.

Quæ quidem disputationes, ex quibus sententias Rydelii singulas nos haurientes atque in ordinem connectentes easdem in systema quoddam totum redigere seu potius colligere conati sumus, seriem quandam disquisitionum continuam et ex uno eodemque principio summo consequenter evolutam, si formam disquisitionis spectemus, non prebet, sed variis temporibus confectæ et variis locis editæ singulatim exstiterunt et separatim in lucem prolatae sunt. Si res ipsas et sententias, quas singulae partes disquisitionum continent, tantummodo respiciamus, nimirum illae disputationes intime cohærent, quia ad unum idemque principium spectant et semper referuntur, quamvis in serie continua ex hoc principio non simul sint evolutæ. Quo quidem modo sententiæ philosophicæ Rydelii, quamvis *nexu externo* careant, ordinem seriemque *rerum* continuam tamen consequuntur et tuentur in formis suis diversis et conditione dissimili, igiturque in *systema internum* redactæ intelligendæ sunt. Cum igitur disquisitiones ejus, ad *formæ* non ad *rerum*

ordinem, systemate consequenter evoluto careant et se singulatim et partim præbeant, facillime tamen intelligere possumus, Rydelium, si ratio temporis concessisset, suas disquisitiones singulas etiam in systema externum, omnes partes ad unum corpus colligantem, redegisse atque hoc modo disciplinam totam absolvisse et operi fastigium posuisse. Rydelium idem in animo vere habuisse optimo jure concludere possumus ex novissimo libro, quem edidit, "*Sententiæ philos. fundam.*", qui liber nihil aliud est, quam disposita collectio et ordinata rerum diversarum, quas in singulis disputationibus copiosius explicatas, nunc autem coarctas, antea publice professus est. In hoc libro, qui solus est, quo species systematis nobis occurrit, philosophiæ considerandas tres objecit Rydelius res: *Deum*, *Mundum* et *Hominem*.

Objectum summum et gravissimum, de quo primum philosophari debemus, est *Deus omnium Rerum primus fons*.

In prima sentent. fundam. probat Rydelius, Ens omnimodo excellentissimum dari, in quo tamquam principio supremo et ultimo seu causa prima omnia reliqua fundantur. Maxima pietate et religione captus tamen non negat Rydelius Rationi jus quæstionem, an *Deus sit et quid Deus*

sit, perscrutandi, quod theologi ejus temporis negaverunt. Rydelius vero hanc rem disquirens ne vocabulo quidem *Deus* utitur, sed vocabulo *Ens absolutum*, quo nomine philosophia Deum indicat et significat, quod § 5 invenimus ex his verbis: "*Jam cum Ens æternum et excellentissimum, id sit, quod Deum appellamus*" . . .

In regione philosophiæ omnino versatus hanc quæestionem contemplans se totum rationi pure philosophicæ rem disquirendi et demonstrandi dedit; quapropter argumentatio meris ratiociniis philosophicis nititur, qua Rydelius Ens æternum necessario et vere existere, excellentissimum et singularissimum atque principium ultimum et extremum omnium esse, omnia autem reliqua *extra et per idem Ens* existere, gravissimis argumentis convincit. Jam vero — argumentatur Rydelius — absurdus nihil cogitari potest, quam dari Ens excellentissimum, quod tamen vita necessaria careat, et Entia cogitantia perpetuo oriri ex causa non cogitanti. Quid enim Ens, cogitatione carens, cogitationem generare et in alio producere potest? Quidquid enim finitum est (qualia sunt omnia in tempore nata), id a causa aliqua priori oriri necesse est, idque perfectionem, quam non ipsum habet, dare non valet. Intellectum æternum dari, argumentis infra allatis demonstratur hoc modo. Quidquid nunc est. id

ab æterno fuit possibile. Fuit autem possibile per naturam aliquam, quæ rationem ejus sufficientem in se contineret. Nec vero quidquam potuit per aliam naturam, quam æternam, ab æterno esse possibile. Ergo æterna illa natura in se rationem sufficientem omnium possibilium continet. Jam possibilis etiam fuit Intellectus una cum libera voluntate. At Intellectus non potuit esse possibilis, nisi per naturam intelligentem, nec libera voluntas nisi per libere volentem. Neque enim id, quod minus est excellens, potest in se rationem sufficientem longe excellentioris continere. Itaque fatendum est non *tantum dari Intellectum æternum*, sed et hunc in se omnium possibilium et omnis possibilitatis rationem sufficientem continere. Cum vero quod possibile est, non nisi per voluntatem liberam *ad actum* determinari possit, necesse est idem Ens æternum voluntatem habere potentissimam. Quæ quidem argumentatio Rydelii est tam gravis et tam enucleata, ut ad satis demonstrandam veritatem Intellectus æterni seu Entis absoluti existentiam nihil amplius videatur requiri. Facile enim ex hoc uno fonte omnia hujus Entis seu Dei summa attributa derivantur. Rydelius convincens Intellectum, æternum et voluntatis absolutæ, vere et necessario existere, fundamentum firmissimum philosophiæ et theoreticæ et practicæ seu moralis posuit, quam philosophiam hoc modo ad prin-

cipium suum verum et extremum — Intellectum
 æternum et voluntatem ejus absolutam — retulit.
 In § 5 convincit Rydelius *Unitatem hujus Entis*
 æterni seu Dei, quam *Unitatem* philosophice et
 argumentis logicis demonstravit et demonstrari
 posse confitetur. Argumentatur his verbis: Si
 darentur duo Dii inter se quidem diversi, unius
 tamen generalis naturæ, nempe uterque æternus,
species omnino essent unius generis communis
et ratio daretur a priori, cur nec plures essent,
nec pauciores, cujus tamen rei ratio non in
ipsis sed in natura aliqua superiori et commu-
ni esset sita. Ex quo sequeretur Eos causam
habere communem, ex qua exsisterent atque ideo
non æternos esse, non Deos. Ut ulterius proba-
 ret hocce Ens æternum esse unum et unicum
 principium omnium, quod non solum inest mundo,
 sed etiam supra materiam et essentialiter a mun-
 dana materia plane diversum est, enucleat mate-
 riam nec esse æternitatis participem nec cogita-
 tionis capacem. Æterna non potest esse mate-
 ria, quia cogitationis non capax est. Materia
 hac causa non potest esse principium intelle-
 ctus cogitantis, qui ad principium superius neces-
 sario referendus est, quod supra satis est de-
 monstratum. Cum *duo principia suprema et ab-*
soluta non dari possint, necesse est *unum sum-*
um Ens ut principium *omnium* extremum exsi-
 stere, ad quod etiam materia est referenda. Ma-

teria, quæ ex tali principio est orta, non potest igitur esse æterna. Cogitationis autem non particeps illa est, quia materiæ partes in infinitam divisibiles sunt adeoque materia ex indefinito numero Entium est composita. Cogitans autem Ens in conscientia sui cogitantis necessario se ipsum ad unum idemque subjectum cogitans refert, quod per pronomen Ego exprimit. Cogitat ergo Mens ut Ego, quod forma essentialis et pura conscientiæ atque unitas cogitationum vera est. In Ente æterno hocce Ego est Unitas absoluta Intellectus æterni et voluntatis æternæ. Materia autem, quæ ex indefinito numero Entium consistit, divisibilis in infinitum est adeoque habet in se nullam unitatem aliam partium, quam rationem numeri, quæ est magnitudo, et rationem formæ, quæ est figura. Jam vero aut una duntaxat particula corporis animalis conscia sui est, aut omnes. Si una duntaxat, illa tamen, ut supra demonstravimus, composita et multiplex est. Non igitur cogitare potest, si etiam cogitare posset, de se ipso in singulari numero sed in plurali, cum tamen quisque cogitans de se ut uno cogitet. Ex quo sequitur *cogitationem ipsam seu id ipsum cogitare* nec actu, nec potentia in materia aut in quadam substantia materiali quærendam esse, sed in substantia pure spirituali, quoniam subjectum Entis cogitantis necessario est unitas indivisibilis et absoluta, quæ per hocce

Ego ut idea conscientiae cogitantis representatur. Ergo non licet nobis principium cogitandi quærere nec in corpore qua tali nec in modo quodam ejusdem ut principe monadi, quod Leibnitzius re vera docet, quamvis *harmonia sua præstabilita* aliud principium extra monadem (seu Deum) huic in hac re succurrens faciat. Leibnitzius, quem propter acumen ingenii ejus hæc difficultates in materia divisibile quærendi rationem cogitationis non fugere potuerunt, assumsit has monades esse materiae prima et simplicia elementa, quæ nec extendi nec dividi ulterius possent, quorum principium actionis spontaneæ in inclinatione quadam nativa et primaria se certis legibus ipse movendi posuit. Cum autem omnis materia divisibilis est, quod quidem attributum ejus essentielle est, monades suas omni materia Leibnitzius re vera orbavit easque ut *quasi-spiritus* seu Entia idealia tamquam inter terram et coelum suspensa, aut ut res fictas, quæ nec materiales, nec spirituales fuerunt, intellexit, quo facto Leibnitzius in quandam Idealismum invito et temere cecidit, qua docetur materia esse congeries spirituum. Quod enim aliud est Ens simplex, vivens, se sentiens, ut monades suas Leibnitzius definit, quam spiritus quidam seu substantia spiritualis? Quamvis Leibnitzius alio loco monadibus sensum sic dictum "*irreflexum*" solummodo tribuat, negans illis *sensum reflexum*,

tamen differt se sensus irreflexus a sensu reflexo nulla alia re quam specie, quia sensus irreflexus est nihil aliud ac primus gradus sensus communis seu conscientiae, quam spiritibus tribuit. Cum autem materia *extensa* et *divisibilis* ex monadibus *inextensis* et *indivisibilibus* composita esset, ut Leibnitzius docet, sequitur *rem extensam ex re inextensa* componi posse, quod quidem Rydelius docet esse tam impossibile, quam "*Numerum quendam Entium realium ex meris nullitatibus componi posse.*" Leibnitzii doctrina harmoniae praestabilitae, qua principium et possibilitatem cogitationum humanarum nec minus indicare, quam declarare tentavit, voluntati et libertati mentis inimicissima praeterea est atque in fatalismum quendam necessario ducet, si huic sententiae consentanea res per consequentiam ulterius evolvatur vitaeque applicetur.

Contra alios, qui haerent in suspitione sua non quidem omne corpus cogitare, sed posse fortasse formari mechanismum tam subtilem, ut inde in quibusdam corporibus oriatur cogitatio, accedente certo quodam motu nobis incognito, magnis et gravibus argumentis docet Rydelius (pag. 19, § 4) mechanismum nihil aliud esse quam opus quoddam artificiale, quo partes certa ratione et ordine disponuntur, seu verbis Rydelii, esse certam partium magnitudinem, figuram et situm,

quo corpus ad certum quendam motum redditur aptum et habile. Motum autem docet ille nihil aliud esse, quam cursum corporis per lineas curvas aut rectas, seu mutationem situs inter alia corpora. Quo allato probare voluit mechanismum quamlibet esse artificium, quo corpora, nullo autem modo spiritus, aguntur et moventur, qua causa nullas cogitationes movere aut spiritus ad cogitandum agere tale artificium valet. Si autem mechanismum istam subtilem non ut artificiale sed ut spirituale principium cogitationis intelligendam esse quisquam voluerit, tamen restat demonstrare, quid hoc principium spirituale re vera sit, nisi idem *a corpore totum diversum* intelligatur, ex quo sequitur materiam cogitationis omnino incapacem esse; id quidem est, quod Rydelius demonstrare voluit.

In § 5, pag. 20 proposuit Rydelius sententiam suam fundamentalem III:tiam "*Quod sui non est conscium, non potuit esse ab æterno.*"

Quæ quidem sententia argumentis clarissimis et consequentia maxima probatur. Tres Res ab æterno necessario fuisse docet Rydelius, quæ sunt *Veritas, Intellectus* et *Ens*, quas quidem res alibi in scriptis suis *Ente Inteligente* comprehendit. Omnia reliqua in tempore sunt orta. Qua doctrina Rydelius "*sententiam illam Ve-*

tustissimorum in Græcia philosophorum", qui docuerunt Intellectum æternum et materiam æternam separatim tamen simul exsistere potuisse, omnino refutavit. Argumentatur tam enucleate et pulchre ut totam, quamvis coartatam, lubet nobis afferre. Aliquid ab æterno necessario fuit, alioquin enim nihil in tempore nasci et oriri potuisset. Nam nihil fit sine causa et ratione sufficiente. At si nihil ab æterno fuisset, nulla fuisset causa efficiens, nedum sufficiens. Jam id, quod ab æterno fuit, sibi ipsi ad existentiam et essentiam suam perfecte sufficit. Sine Intellectu autem sibi sufficere non potuit. Ubi enim est existentia et essentia, ibi est Veritas. Veritas autem sine Intellectu numquam ulla esse potest. Si nullus ab æterno Intellectus fuisset, nec ulla Veritas esse potuisset adeoque nec Ens — non ergo Materia. Ais tu quidem potuisse hæc duo separatim exsistere nempe Intellectum æternum et materiam æternam. Ego vero respondeo, hanc sententiam esse absurdam. Quod enim æternum est, id sibi ad omnia sufficit. Sibi ergo ad Veritatem existentiae et essentiae suae etiam sufficit. Si ergo materia ab æterno fuisset, illa exstitisset independenter ab omni alio, adeoque independenter ab Intellectu Æterno separatim existeret. Ergo licet Intellectus ille non exstitisset, materia nihilominus potuisset exsistere, quod Rydelius supra probavit esse absurdum.

Ex qua demonstratione Rydelius concludit *Ens Intelligens* exstitisse ab æterno, cui hæc verba addit. "*Concludo hæc tria necessario fuisse ab æterno: Veritatem, Intellectum et Ens.*"

Quo genere philosophandi Rydelius, dogmatismum suæ ætatis transcendens, ad summum fastigium philosophiæ adscendit, ubi ingenio suo quasi divinante ideas rerum et principium ultimum intuens contemplatus est easdem in Veritate sua absoluta seu verbis ejus propriis in *Veritate existentiae et essentialis*, hoc est in *Ente Intelligente*.

Materiam, de cujus origine varii philosophi varias sententias professi sunt, ex nihilo esse creatam credit Rydelius Scr. Sacræ fidens, quod demonstrari in §§ 6 et 7 pag. 21, 22 contra Spinozam et Leibnitzium conatur, quos aliis sententiis faventes Atheistos vocat; quoniam ille docet materiam ex substantia Dei emanasse et Dei attributum essentialiter esse, alter autem materiam esse compositam ex monadibus derivatis, quas autem per fulgurationem quandam ex primitiva monade prodiisse contendit. Rydelius sententiam suam propriam de hac re in § 7 proposuit. Quamvis Script. Sacra materiam esse ex nihilo creatam testetur, tamen suam sententiam ratione logica et more philosophorum defendens, mundum totam suam existentiam et essentialitatem a Divina volun-

tate, nulla præexistente materia, accepisse probat. Quoniam hæc argumentatio superioribus sententiis fundamentalibus jam probatis nititur, ad eandem diutius morari non decet, quamvis enucleata et pulchra sit. Levissima manu tamen eam perstringamus. Constat, ait Rydelius, ex superioribus materiam esse et expertem et incapacem cogitationis. Quod non cogitat, activitatem internam non habet. Non ergo movere se ipsum potest. Habet vero motum. Ergo non a se, sed ab alio. Jam cum nullum aliud Ens extra materiam supponi possit, quam Deus, vivus, sapientissimus, a nullo alio motum accipere illa potuit. Ergo multo minus sibi sufficit ad existentiam et essentiam, consequenter ab æterno existere nec potuit. A quo igitur motum accepit, ab eo etiam accepit existentiam et essentiam, scilicet a Deo. Ergo ex nihilo est creata.

Qua argumentatione Rydelius inter materiam et Deum discrimen verissimum constituere voluit, igiturque Deum et mundum esse substantias inter se diversissimas et dissimillimas probavit, quod probandum Leibnitzius, Wolf et Spinoza Rydelio videntur omisisse, quod autem omissum Eis vitio maximo vertit, quia sive cum Spinoza dicamus materiam ex Dei substantia emanasse, sive cum Leibnitzio eandem esse monades derivatas, quæ per fulgurationem quandam ex prima monade pro-

dierunt, hoc nihil aliud significat, quam creatas omnes res, quæ sic a Deo sunt ortæ, esse illi consubstantiales. Deus autem non inest naturæ ut substantiæ suæ, quod Spinoza docuit, sed Deus in natura ut rerum substantia non solum est, sed etiam agit per vim illam divinam, quam naturæ in perpetuum dedit. Deus hoc modo indies se manifestat, sed ut substantia extra naturam rerum et liber. Manifestat se etiam in actionibus hominum, in *civitate*, in *ecclesia*, *arte disciplinisque* seu uno verbo in historia generis humani. Hoc modo intelligendam esse Pantheismum voluit Rydelius, quod copiosius explicavit in disputatione "*de Serie finium Divinorum*" pag. 293 — 314. Quam manifestationem Rydelius proprio suo nomine appellat nunc *Representationem perfectionum Divinarum in intellectu spirituum finitorum*, nunc *Glorificationem Dei*, quia Deus unus sibi ipsi satis sufficit igiturque ipse est sibi summus finis intelligenti et volenti, quare glorificatio Dei nihil aliud esse potest quam finis ejus divinus se totum, et Intellectum et voluntatem, manifestandi in vita et in mundo. Eam ob causam vult Deus, ut voluntas nostra Divinæ voluntati se subjiciat, ut hominum actiones voluntatem divinam *liberrime* et *libentissime* exprimant. Deus igitur voluit Ecclesiam, civitates, academias, scholas, ut gloriam suam manifestaret et se ipsum in operibus suis respiceret. Uno verbo: "Deus

voluit per creationem Entia exhibere, quibus infinita ejus majestas declararetur. Declarari autem omnino non potuit, nisi et Entia existerent cognitionis et perceptionis capacia. Unde consequitur necessitas hypothetica spiritus finitos creandi.” Si itaque spiritus finiti (homines) sint ea natura, ut ad finem Divinum in systemate creato sint necessarii, satis, primo intuitu, conspicitur, quantæ ipsi præ reliquis creatis sint dignationis. Ex quo sequitur plane impossibile esse, ullum systema materiale, quantumvis affabre fabricatum, sine ullo Ente intelligente posse immediate servire et sufficere ad *hanc finem* absolvendam. Cum Spinoza suo systemate pantheistico et Leibnitzius harmonia sua præstabilita omnem libertatem voluntatis et actionum hominibus sustulerit, illa a Rydelio omni suo jure est conservata, qua propter disciplina ejus, in qua “*Dei representationem*” seu manifestationem in mundo exposuit, virtuti nullo modo est inimica. Hoc modo vim divinam in natura rerum et actionibus hominum manifestatam declarans pantheismum idealem professus est, quæ religioni christianæ fuit consentanea et nihil aliud fuit, quam providentia Dei continuata, quæ omnia, salva libertate hominis, ad finem suum ultimum regit.

Contra Cartesium, Malebranchium, Lockium, Leibnitzium et Spinozam defendit Rydelius in sen-

tentia sua fundam. 6:ta pag. 24 et 25: "*Deum non esse unicam substantiam in mundo.*"

Quamvis Rydelius his verbis contendisse videatur, Deum juxta se habere *in mundo* aliam substantiam, quam suam ipsius, tamen ex ceteris, quæ sequuntur, satis elucet illum cum verbo "Deum" hoc loco intellexisse "*Deum Spinozæ*", "Lockii", Leibnitzii, qui quidem philosophi Rydelio maximi offenderunt, primus eorum pantheismo sua materiali, alter quia docuit *spatium inane* non esse modo reale sed et supra omnia realissimum, non modo esse Ens, sed etiam Ens Entium, Tertius quia monadologia materiæ animam quandam seu spiritum tribuit et hoc modo materiam crassam esse congeriem spirituum docuit. Spinoza, qui mundum tantummodo fuisse "modificationem Divinæ substantiæ" seu modum quendam Dei credit, naturam Rerum ad Deum necessario, essentialiter et inseparabiliter pertinere contendit. Mundus non fuit solum forma, in qua Deus existit et agit ut spiritus in corpore sed etiam existentia et essentia ipsa. Omnia igitur, quæ fuerunt, sunt et fiunt et omnia, quæ aguntur et cogitantur, ea omnia sunt, aguntur et cogitantur immediate in Deo. Spinoza ergo materiam esse æternam substantiam et divinam docuit. Locke autem quamvis verbis expressis numquam contendit spatium illud inane esse Deum, tamen nihil aliud esse

potest, quam Deus ipse, quoniam *illud esse unicam substantiam, Ens Entium et supra omnia realissimum* professus est, unde mox concludere possumus illud esse divinissimum. Ut has sententias, quas Rydelius male interpretans male intellexit, refutaret, necessario sibi fuit proponendum materiam a Deo accurate distinguere et utramque substantias sibi vere oppositas et diversissimas esse docere. Causa autem, cur philosophi hujus temporis varias tam multas sententias illius rei proposuerunt, quærenda est in variis modis, quibus quisque sua ratione substantiam definierunt, quæ quidem definitiones Rydelio minus magisve displicuerunt, quare substantiam aliter et suo ipsius modo definit in disputat de "*vera substantiæ idea el definitione*" p. 316, quo loco hæc verba nobis occurrunt: *substantia est Ens, quod potest agere vel pati, aut quod habet potentiam agendi vel patiendi*. Cujus quidem substantiæ definitio omnia tria genera amplectitur ut corpora, spiritus finitos et spiritum infinitum, quarum corpora potentiam habent solam patiendi, spiritus finiti potentiam patiendi et agendi, spiritus autem infinitus seu Deus tantummodo agendi. Rydelius pietate sua et religione sine dubio commotus, timens ne aliæ definitiones ceterorum philosophorum homines a Deo et cognitione ejus vera nimis deducerent, si Deo soli substantia quædam, quæ nihil inter Deum et res creatas distinguit, adscribenda sit,

statuit hæc tria genera, quæ inter se dissimillima et diversissima sunt, ut quidem corpora, spiritus finitos et spiritum infinitum, qua re putavit se sustulisse omne periculum, quo ceteræ definitiones nos facillime implicare possint, et Lockium Spinozamque satis refutasse. Rydelio quidem numquam esse potuit persvasum, ut substantia æterna seu Deus *juxta se* in mundo vel natura rerum a se creata alteram substantiam haberet. Deus, qua Ens et existens, substantia quidem est, sed substantia supra omnes reliquas, nullo autem modo juxta illas coexistens ut Cartesius et Malebranchius Rydelio docuisse videbantur. Spinoza substantiam hoc modo definiens esse id, "*cujus essentia necessario involvit existentiam vel ad cujus naturam necessario pertinet existere*" in una eademque substantia omnia, quæ existunt, Deum et mundum, æterna et temporalia, immortalia et mortalia, infinita et finita comprehendit, quæ omnia contradictoria uno verbo Deum appellavit. Rydelius, cui nihil inter "Deum verum" et mundum, spiritus et corpora distinguere Spinoza visus est, improbavit illam disciplinam, quæ docuit Deum unicam esse substantiam habentem nec infra, nec juxta quidem se alias substantias. Cum hæc doctrina, quæ pantheismus fuit, verbis script. sacræ contraria et inimica esse videretur, probare illam non ausus est Rydelius, quamvis alio loco (disputat. de vera

subst. idea pag. 314 et 315) concedat illam esse rectam et veram, si per istam substantiam tantummodo intelligeretur "*Deus singularissimus*", nam talem substantiam esse unicam, et existentiam ejus ad essentiam pertinere certum est, ut Rydelius confitetur. Cum autem Spinoza substantiam, qualem Rydelius amavit, talem nullo modo intellexerit, non fuit non Rydelio propositum vindicare "*Deo singularissimo*" "*Deo vero*" Majestatem substantiæ a mundo diversissimæ et essentialiter separatae atque *supra mundum* excellentissimæ. Hæc caussa fuit, cur aliam definitionem substantiæ præbuit, et ideam indolemque ejus veram perscrutandam revocaverit. Rydelius, cui rem hoc modo definienti fuerunt tria genera substantiæ distincta, concludere suo jure potuit in Sentent. fund. pag. 24, Deum non esse substantiam *in mundo sed supra et extra mundum*, ex quo probato etiam sequeretur Spinozæ Deum non unicam esse substantiam in mundo, sed Deum Verum substantiarum principium esse, qui ante mundum creatum exstitit, quare Deus et mundus substantiæ quidem sunt, ordinis tamen dissimilimæ, numquam vero ejusdem. Supra diximus differentiam sententiarum ad varias rationes, quibus Rydelius et Spinoza substantiam intellexit, referendam esse. Spinoza substantiam unicam esse Ens absolutum et infinitum contendit. Quæ substantia, *quoniam in se et per se absolutissime*,

subsistit, necessario ut Deus, principium omnium rerum æternum, intelligenda est. Ceteræ res, quæ creatæ occurrunt, attributa et modi attributorum hujus substantiæ sunt. Rydelius autem substantiam docuit esse *rem quandam*, cui nomen Entis, si magis placeret, etiam addere possumus, quam rem seu Ens tantummodo per se exsistere, nullo autem modo in se subsistere, relative non autem absolutissime, intellexit. Itaque "*genus substantiæ a genere diverso, Ens a modo Entis*" distulit, ostendit enim *nec Deum, nec creaturam, aut spirituales aut corporales, esse modum quendam Entis, sed quemque suo modo esse per se Ens ipsum, sed genera substantiæ diversa*. Quod igitur a Spinoza nullo modo substantia, sed "*modificatio*" ipsa substantiæ seu modus quidam attributi dicitur, id a Rydelio nomine substantiæ appellatum est. Ad hæc nostra probanda lubet nos afferre verba Rydelii propria, quibus (disput. de vera subst. idea p. 318) rationes Spinozianas refellere conatus est. "Spinoziana substantiæ definitio vera est, si per substantiam intelligatur Deus, nam talem substantiam certum est unicam esse, et existentiam ad essentiam ejus necessario pertinere, sed de hoc singularissimo substantiæ modo nulla jam est quæstio. *Quæritur quid sit substantia in genere, hoc est Ens illud sive finitum sive infinitum, quod non est accidens, hoc est, quod separatim existit, nec in sub-*

jecto, et cujus notionem innatam nemo negare potest mentibus nostris inesse. *Hoc Ens nos in genere substantiam* vocamus. Spinoza genus nostrum partitur et substantiam æternam solam vocat substantiam, reliquas jubet modificationes dici. Jam sicut substantiæ nomen aliud Spinozæ quam nobis significat, ita verbum modificationis necesse est aliam in ejus quam nostra mente significationem habere. Nam quod nobis substantia finita dicitur, id illi est modificatio. Quod nobis est accidens, nescio quomodo Spinozæ lingua dicendum sit, nisi forte *modificatio modificationis*. Sic arbitrariis suis definitionibus nominalibus tollit et necessariam et omnibus hominibus familiarem differentiam rei et ejus, quod, salva manente essentia, rei accidit. Probat has suas definitiones nominales per alias æque nominales, æque arbitrarias, et ex principiis magis rethoricis quam metaphysicis argumenta ducit, quibus Dei in nobis ideam evertit. Sic Rydelius: Quas rationes demonstrandi Rydelianas, si ulterius perscrutemur, facile inveniemus, Rydelium in re vera nihil probavisse, nihil refutasse ejus, quod apud Spinozam vehementer vituperat. Differentiam et dissimilitudinem significationis, quam vocabulum substantiæ illis utrique habet, a variis et diversis rationibus eam definiendi — ut supra observavimus — nascuntur. Rydelius tamen hoc loco citato talem differentiam tantummodo animadvertit, nullis autem argumentis

probavit, utra definitionum, Spinozana an sua ipsius rectior et verior sit. Quas arbitrarias substantiæ definitiones Spinozæ vitio vertit, illi ipsi totæ redundant, quod quidem aliud nec esse nec fieri potest. Omnes substantiæ definitiones arbitrariæ sunt. Substantia enim est vocabulum quoddam, cujus ratio non est realis sed idealis, cui nulla vis propria datur, sed quælibet nobis definientibus lubet. Alii alio, quisque suo modo, hanc rem interpretantur, qua caussa variæ et discrepantes disputationes varias et diversas sententias de hac re proponunt. Itaque nulla quæstio esse potest, quænam sententia vocabuli sit verior et rectior, sed quænam systema quoddam philosophiæ rectius et verius constructum absolverit, qua re ducti nos Spinozæ palmam tradere velimus, cujus definitionem hujus verbi substantiæ anteponamus eidem Rydelii, qui definit *substantium esse Ens, quod non est accidens aut quod separatim existit*, ergo tantummodo existit per se, nullo autem modo in se et per se subsistit. Quæ quidem definitio Rydelii non ita absoluta esse videbatur, ut res ulterius explicari non egeret, quare pagina ultima hanc positivam et ad omnes partes absolutam definitionem substantiæ, ut credidit, exposuit. "*Substantia est Ens, quod, separatim existens, potest aut agere aut pati vel quod habet potentiam agendi et patiendi.*" Hæc substantiæ definitio omni substantiæ generi, quodlibet est, competit. In sub-

stantias igitur finitas aut infinitas, vel in corpora, quæ habent potentiam patiendi, vel in spiritus finitos, qui et agendi et patiendi, vel in spiritum infinitum, qui potentiam habet solummodo agendi, hæc definitio valet. Existimo, addit Rydelius, hoc demum modo illustres reddi ideas essentiæ et accidentis, quæ alioquin *obscuritate sua* varias pariunt lites. Nobis autem Rydelius substantiam multo obscurius quam Spinoza definisse eamque in corpora, spiritus finitos et spiritum infinitum dividisse videtur. Sibi etiam contradicit Rydelius vocabulum "accidens" illustrans seu potius in contradictionibus se invito implicavit. Rydelius scilicet, qui tria genera substantiæ amplectitur, cuique eorum modificationem quandam, quam *accidens*, ut substantiæ oppositum, appellavit, addidit. Nam "*accidens quodlibet est vel actio vel passio vel status, in quo post actionem vel passionem res relinquitur*. Actio autem non agit, passio non patitur, status non est in statu, sed hæc suppositis conveniunt, quæ potentiam habent agendi vel patiendi et *hæc potentia est essentialis, actus potentiæ autem accidentalis.*"

Quidquid autem, quod potentia seu res quælibet sui potens *necessario agit, necessario* etiam *essentiale* est, quia talis res nec aliud agere potuit nec alio modo in vita sua se agentem indicare valuit. Hoc ideo est attributum rei, quod

essentiam constituit. Actio, quæ per potentiam agentem existit vel excitur, modificatio hujus potentiae efficientis est, nulla autem effectus qua talis. Actio igitur est quasi potentia in actu et illa vis essentialis, qua potentia se præbet, seu, ut more philosophorum dicamus, in actum necessario emanat, qua caussa actio nihil aliud est, quam attributum essentiam rei constituens. Eadem ratione habet se *passio*, quæ etiam est attributum quoddam suæ rei essentielle. Cum enim substantiæ corporeæ sibi propriam et solam potentiam patiendi, ex sententia Rydelii, habeant, sequitur ut ad vim earum essentialem necessario pertineret status passionis, quæ igitur *Essentiam* earum constitueret seu attributum necessario esset essentielle. Rydelius quidem *actionem potentiae* accidentalem, potentiam autem ipsam solummodo essentialem appellat. Nulla autem alia ratione se differunt *actio potentiae* et *potentia ipsa* quam ea, ut actio sit potentia *ad agendum transiens* seu potentia in actu, quo verbo Rydelius ipse utitur, quapropter eadem res intelligenda est, cui duæ diversæ formæ existentiae competuntur, quas formas, *vim agendi in potentia* et *vim agendi in actu*, appellare volumus. Sic potentia patiendi est duplex *vis patiendi in potentia* et *vis patiendi in actu*. Utraque autem formæ sunt æque essentielles, quoniam eadem vi æque competunt. Ulterius. Attributum intelligit Spinoza esse id, *quod substantiæ*

essentiam constituit, idem quod Rydelius etiam intellexit, contendens "principem potentiam esse "princeps cujuslibet rei attributum nempe essentialiale constitutivum"; per modum intelligit "Spinoza attributorum affectiones, sive id, quod "in alio est, per quod etiam concipitur."

Quibus rerum generibus — *attributis et modis* — ut Rydelius ipse fatetur, respondent ejus substantiæ finitæ et substantiæ corporeæ, quas quidem accidentia appellavit. Si "*actio vel passio potentiæ*", id est non potentia ipsa, sed *id ipsum agere et id ipsum pati*, accidentales, nullo vero modo essentielles, essent, necessario sequeretur, ut hæ modificationes potentiæ essent substantiæ corporeæ seu corpora quædam, hæc enim sola Rydelius esse tantummodo accidentalia contendit et omnem vim accidentalium amplecti. Corpora autem sola Rydelius etiam contendit potentiam solummodo habere patiendi, ergo "*actio potentiæ*", ut accidentalis, esset eadem ac "*passio potentiæ*", quod absurdum est.

Si diligentius consideremus genera substantiarum Rydelii, inveniemus, ea nihil aliud esse nisi modificationes substantiarum Cartesii, qui duo genera: substantiam corpoream et substantiam cogitantem, profitetur. Rydelio autem, qui Religione et pietate sincera maxime commotus, salva

majestate Dei et gloria, philosophari tantummodo voluit, nullum systema substantiarum, nec Cartesii nec Spinozæ nec Leibnitzii, satisfecit, quia in membris divisionis constituendis Deum confuderunt. Deum ut Ens optimum, maximum, potentissimum, sapientissimum, qui omnibus longe excellit et omnes res ceteras creavit, separatim a mundo et reliquis rebus creatis constituere voluit Rydelius. Eam ob causam divisionem substantiæ, quam Cartesius in duo genera fecit, improbavit et substantiam cogitantem, qua Deum cum spiritibus finitis Cartesius confudit, divisit in substantiam finitam et infinitam vel æternam, seu in homines et angelos atque in Deum. Eodem modo definitionem substantiæ Spinozianam maxime vituperat, quod Deus, principium substantiarum, Ens Entis, hac doctrina in mundo ita implicatus fuit, ut Rydelio videbatur esse idem ac mundus ipse, quique omni eligendi et volendi libertate careret. Quod vitio Rydelius Spinozæ non sine causa vertere posset, cum necessitas in systemate Spinozæ talem Libertatem Divinam dissolvit et Deum tantummodo Fatum quoddam inevitabile, quod non aliter agere potest quam agit, facit. Quod autem verum Pantheismus Spinozæ docuit, nempe totam rerum naturam seu omnem vitam, tam mundanam quam humanam, esse immanentem quandam, non vero solum transeuntem, emanationem vel manifestatio-

nem continuam *vitæ Divinæ*, sive Dei vere agentis, silentio Rydelius præteriit, forte commotus intollerantia suæ ætatis, quæ Spinozam atheistam esse accusavit.

Rydelius, quamvis differentiam inter *substantiam corpoream* et *cogitantem*, quæ in finitam et infinitam ulterius ipse divisit, a Cartesio didicerit, tamen generibus suis substantiarum attributa propria et nova, quæ se essentialiter differunt ab attributis Cartesianis, tribuit. Cartesius enim ab ætate sua maxime reprehendebatur, quod subjectum, in quo sunt attributa proprietatesque, cum ipsis attributis confudit, naturam substantiæ in illis ponens (Hist. philos. critica Brucheri). Huic addebatur, quod in una materiæ proprietate seu *extensione* et in mentis proprietate seu *cogitatione*, omnem substantiarum naturam comprehenderet, cum alia attributa iis æque essentialia adesse possint. Rydelius igitur attributa, quæ Cartesius ut qualitates essentielles substantiis addidit, probare non potuit, quæ præterea ad nova substantiarum genera, quæ ipse constituit, non bene responderunt, quamobrem substantiis alia attributa adscribens, quæ essentiam accuratius, ut credidit, constituerent, substantiis corporeis attributum solum *passionis* seu potentiam patiendi ille tribuit et alteri substantiarum spiritualium generi, quod spiritus finitos amplectitur, attributum *actio-*

nis et *passionis* seu potentiam agendi et patiendi, alteri autem generi, quod spiritus infinitus seu Deus est, attributum solum *agendi*. Cum autem Rydelius corporibus, id est toti rerum naturæ, potentiam patiendi solam addiderit, perfugit eum *vita totius naturæ actuosa*, quæ vi sua innata et necessaria necessario agit. Cum autem attributum alicujus rei sit vis propria et essentialis constitutiva adeoque totum attributorum genus Essentiam Rei constituat, non potest istud unum attributum corporum Rydelianum totam et universam essentiam Rei comprehendere aut vim et ambitum explere. Si corpus definire velimus, facile inveniemus idem nihil aliud esse, nisi rem quandam creatam, quæ extendi et dividi potest et majus minusve ad centrum quoddam orbis terrarum attrahitur. Essentia igitur corporum non solum extensionem sed etiam divisibilitatem, quam Rydelius alio loco confitetur, et attractionem comprehendit; qua causa Divisibilitas et attractio non viliora, quam Extensio attributa sunt corporum. Rydelio autem, qui notionem *extendi* idem significasse ac *locum explere* intellexit, libenter concedimus, ut Extensionem systemati suo esse satis ad Essentiam corporum constituendam crederet. Inter Spinozam et Rydelium — hunc tamen propius — locum medium in hac re tenet Leibnitzius, qui tria genera substantiarum defendit, scilicet *Deum*, qui primitiva substantia est, deinde *monades centra-*

les, qui simplices substantiæ sunt, denique *corpora simplicia*, quæ substantiæ derivatæ nominantur. Stricte sic dicta non dantur plura genera substantiarum, quam hæc quidem duo *substantia primitiva* seu *Deus* et *substantiæ derivatæ* seu *monades creatæ*, quarum autem derivatæ seu creatæ in duas species dividuntur utpote *monades centrales* seu *substantias simplices* et *substantias compositas* seu *corpora*; Leibnitzius enim alio loco verbis expressis monet, substantias creatas non dari, *quæ omni prorsus materia careant*. Quæ autem elementa rerum naturæ vel materiæ, quamvis in se vicissim influere, nulla alia vi interveniente, non valeant, tamen se ipsa vi quadam spontanea movere possunt. Rydelius istam opinionem Leibnitzii satis superque enucleate refutat pag. 23 et 24 sent. fundam. quod supra exposuimus. Sensus autem, quem, quasi rationem quandam sufficientem agendi, monadibus suis Leibnitzius tribuit, ab eo appellatur "*perceptio*", id est *facultas percipiendi*, quam probe distinguere debemus ab "*apperceptione seu conscientia*, qua monades carent" monet Leibnitzius.

Sed non solum perceptio sed etiam appetitus monadibus adscribitur. "*Status transiens*", qui in unitate seu substantia simplice involvit ac representat multitudinem, non est nisi istud, quod perceptionem appellamus, dicit Leibnitzius, et actio

principii interni, qua fit mutatio seu transitus ab una perceptione ad alteram, *appetitus* appellari potest. Nodus hic præcipuus fuit, quem esse insolubilem Rydelius nec minus quam alii viri doctissimi ejus ætatis — non solum ii, qui Leibnitianam metaphysicam oppugnarunt, sed etiam ii, qui doctrinam ejus amplectebantur, — fassi sunt. Cum autem perceptionem monadibus sine appetitu tribuere non posset, perceptionem autem per mechanicas rationes ad actum movere impossibile esset, necessario sequitur ut hæ monades automata incorporea appellandæ sint, quamvis materiæ elementa illæ re vera fuerint, quæ, cum perceptionem et appetitum habeant, animæ nomen sustinere possint, a quibus animæ Brutorum, hominum ipsiusque Dei gradu tantummodo et perfectione distent. Difficultate hanc rem satis et enucleate declarandi laborans Leibnitzius se in contradictionibus implicavit, ex quibus nullo modo se expedire potuit. Uno enim loco has monades, quæ elementa materiæ prima sunt, animas puras latius dictas appellat, id est substantias spirituales, quæ perceptione et appetitu gaudent, altero autem loco substantias esse corporeas, quæ materia non carent, ex quibus materiam componi existimavit, ille docet. Si materia ex iisdem componenda et composita esset, necessarium fuit ut monades ipsæ corporeæ fuissent seu ex materia constitissent. Corpora autem, quæ facultate

percipiendi et appetendi fruuntur, hoc est sensibus externis et internis, quamvis imperfectis, utuntur, nihil aliud nisi animalia sunt. Wolfius, qui cetera Leibnitzii vestigia philosophans pressit, vitam monadibus dare non ausus est, qui cum systemati fundamentum gravissimum abripere non vellet, dedit eis inclinationem ad motum, quo facto disciplinæ Leibnitzii omne et totum fundamentum re vera sustulit, ut testatur Rydelius, cui ista doctrina nec minus absona et absurda, ac Epicurei videbatur, qui atomis suis motum sine vita spontanea tribuebat. Vis autem spontanea se movendi nullo modo sine vita existere aut cogitari potest, vita enim quid sit? nisi hæc ipsa vis interna libere agendi et patiendi, id est se sponte movendi.

Postquam Rydelius in sectionibus I et II convicit *Ens æternum et excellentissimum, vivum et cogitans vere existere idque unum et a mundo omnibusque creaturis suis realiter diversum*, ad Essentiam Dei probandam seu attributa se in section. III confert. Cum autem Rydelius omnem Essentiam Dei et omnia ejus attributa in providentia divina posuit, contendit enim providentiam divinam tamquam forum esse, in quo omnia attributa quasi negotiandi causa congregantur, nihil aliud adspexisse videtur, nisi differentiam inter Essentiam Dei in potentia sua et Essentiam Dei

in actu suo, seu inter Essentiam idealem et realem. Rydelius intellexit Deum ut Ens perfectissimum non solum necessario esse et exsistere, sed etiam necessario agere, id est, cujus essentia et exsistentia in se necessario involvit vitam, nullo autem modo illam quiescentem et otiosam, sed illam semper agentem et actuosam, qua Deus perfectiones divinas in rerum natura et intellectu spirituum finitorum representat et maiestatem suam seu Gloriam manifestat, quod satis ut speravimus supra exposuimus. Deus igitur manifestationem sui ipsius continuam, nulla alia re ductus, quam libertate voluntatis et necessitate sapientiæ, in natura rerum divinarum humanarumque hoc modo consequitur. Hoc quidem est, quod demonstrare conatus est. Sine qua libertate eligendi modum et rationem, qua suo arbitrio ageret, Deus desineret esse is, qui est, nempe sapientissimus et potentissimus. Quam ob causam Rydelius maxime vituperat systema istud Leibnitzianum, quod per ideam providentiæ perversam Deum et omnes Dei actiones inevitabili fato subiecit et liberam voluntatem ex Dei attributis necessariis nec minus ex humanis plane tollit. Quæ enim idea providentiæ Leibnitziana in eo consistit, quod Deus systema quoddam futuri mundi, decreto suo, ab æterno præstituerit et omnes ejus partes atque futuras in eo mutationes casusque singulos ita antea ordinaverit, ut deinde hypothe-

tice impossibile esset, quidquam aliter fieri quam fit. Talem rerum ordinem appellat Leibnitzius *systema præstabilitum* seu *harmonia præstabilita*. Inter multa vitia, quibus hoc systema laborat, imprimis notanda hæc duo docet Rydelius 1:o quod Deum et omnes Dei actiones inevitabili subjecit fato, et 2:o quod ex humanis rebus *libertatem* plane tollit igiturque peccati culpam in creatorem sane quam luculenter rejicit, quæ quidem vitia in *harmonia præstabilita* optimo jure reprehenduntur. Quamvis Leibnitzius et cum eo Wolfius hanc consequentiam negaverint et systema suum ita intellectum non voluerint, tamen hoc necessario consequitur, nec aliter de eo judicare possumus. Si Deus non posset non semper facere id, quod fecit et facit, necessitati cuidam obnoxius esset, qua quidem re se a creando non potuisset obstinere nec in creando liber fuisset; immo in nullo suo opere foret liber, si potestati necessitatis fuisset subjectus. Rydelius autem illam "*harmoniam præstabilitam*" inter libertatem voluntatis Divinæ et necessitatem sapientiæ Divinæ talem intellexisse non videtur, qualem nostra ætas identitatem libertatis et necessitatis intelligit. Summa libertas se determinandi est summa necessitas agendi, quoniam necessitas non in alia re extra Deum, sed in Deo ipso, in potentia ipsius, in vi ejus essentiali, quæ necessario agit, posita est. Deus enim est et existit semper agendo.

Libertas id agendi, quod essentia *necessario* postulat, est summa libertas. Si necessitas agendi in principio quodam extra se, in *alia* potentia, esset quærenda, etiam omnis libertas esset sublata. Deo autem, quod Ei optimum videretur, eligendi libertatem absolutissimam abnegare nec voluit, nec ausus est Rydelius. Cum vero necessitatem, ut Spinoza rectissime eam definit, vulgo appellamus eam rem, "*quæ in alio est et ab alio quodam est coacta*", nullo autem modo, quæ *naturæ suæ* necessitate existit aut per se ipsum et a se ipso necessario ad agendum determinatur, quæ res libertas tantummodo appellanda est, possumus sine periculo concedere et Bruno et Spinozæ et Leibnitzio libertatem et necessitatem unam idemque esse, unde igitur non est formidandum, ne, cum Deus agat necessitate naturæ, libere non aget, sed potius, immo omnino, ne non libere ageret aliter agens, quam necessitas et natura seu necessitas naturæ requirit.

Leibnitzius quidem in doctrina de Deo, quam studiose excoluit, præclare et egregie docet necessitatem libertati non esse oppositam. Libertas in eo consistit, ut actio voluntaria sit spontanea ac deliberata. Necessitatem autem esse metaphysicam et moralem contendit, ut in systemate suo harmoniæ præstabilitæ contradictionem evi-

taret. Metaphysica libertati inimica est, cujus enim oppositum est impossibile, quæ quidem necessitas igitur libertatem omnino excludit. Moralis autem, cujus oppositum est inconveniens, cum libertate consentanea est. Etsi enim Deus non possit errare in eligendo adeoque eligit semper, quod est maxime conveniens, hoc tamen ejus libertati adeo non obstat, ut eam potius maxime perfectam reddat.

Quod 2:dum vitium attinet, cujus Rydelius Leibnitzianum systema harmoniæ præstabilitæ accusat, silentio non est prætereundum, hocce systema *hominibus* libertatem voluntatis omnino tollere et sic peccati culpam in Deum rejicere. Negat quidem Leibnitzius hancce consequentiam, sed nihil consequentius consequi ex systemate præstabilito, quam hominem nihil libere agere. Non potest enim homo, ut verbis Rydelii gravissimis utamur, secundum hanc hypothesin aliud velle, quam quod vult, nisi statuamus aliquid sine causa fieri, quod est impossibile. *Voluntas humana* secundum Leibnitzianam hypothesin summæ inclinationi semper adeoque necessario obtemperat, et inclinatio non potest non sequi perceptionem ut rationem suam sufficientem. Sic docet Leibnitzius, sic Wolfius. Distinguunt quidem inter necessitatem *metaphysicam*, quam concedunt cum libertate stare non posse, et *moralem* quam ne-

gant libertati esse contrariam, sed moralem necessitatem vinculis adeo arctis constringunt, ut in nihilo liberior sit, quam metaphysica illa. Necessitas enim moralis, ut docent, est illa *inclinatio summa*, qua homines in agendo, cogitando et appetendo moventur et cui necessario obtemperant. Homines libertatem quidem eligendi et decernendi habent, sed non possunt aliquid eligere et se determinare, nisi hac inclinatione commoti, hoc est instinctu quodam incitati, qua caussa nulla ratione sufficiente, sed instinctu quodam, more animalium, commoventur, igiturque libertas eorum nihil aliud est, quam licentia quædam assentiendi id, quod Deus in harmonia sua præstabilita necessario agendum esse decreverit. Quidquid enim sit et agitur, id Deus in principio rerum a maximis usque ad minimum ita prædestinavit et ordinavit, ut non aliter se habere possit, nec alio modo esset possibile actu, intellectu, cogitatu, quam quo agitur, intelligitur et cogitatur. Scilicet in tali rerum ratione nec *querelæ* de injuriis, nec *judicium*, nec *poena*, nec *præmium*, nec *supplicatio*, nec *spes* locum habent, ut Rydelius concinne et egregie animadvertit. "*Tali Domino supplicari non minus videretur ineptum, quam si artificem precari vellem ut horologium, ab eo ante multos annos confectum, jam sine nova reparatione horas aliter ostendat, quam fit, præclare et bene argumentatur*

Rydelius.” Homines hoc modo nihil aliud sunt, quam Dei machinæ, seu res quædam machinales, quibus providentia divina omnia sua opera absolvit, et voluntas humana seu libertas eligendi et agendi nihil aliud, nisi instinctus quidam est, quo ad agendum et se determinandum, inevitabili fato obnoxii, incitantur. Libertas illa, quam Leibnitius hominibus nihilominus addit, id volendi, in quod animi *necessario* inclinant, nullo modo vera seu realis, sed tantummodo, ut ita dicamus, formalis est, quapropter libertas agendi et omittendi hominibus, ut Rydelius recte observavit, in hoc systemate præstabilito re vera est sublata.

Rydelius, postquam demonstravit *Ens æternum et summum, vivum et cogitantem idque unum et a materia separatum igiturque a mundo realiter diversum*, ut omnium principium rerum exsistere, cujus essentia necessario involvit existentiam in se et per se, et cujus attributa æterna sunt summa sapientia, omnipotentia, libertas, aliis omissis, quæ quidem omnia Ens æternum, quasi ordo summa seriesque caussarum, per providentiam suam divinam in ordine serieque rerum continue manifestat, ut se et gloriam suam sibi ipso objiceret, postquam, inquam, Rydelius hæc omnia supra satis demonstravit, ad 2: dum caput sent. philosoph. fundam. de mundo se confert. Res, de quibus philosophi primi disputa-

verunt, fuerunt mundus ejusque origo, elementa et motus. Obscuritas, qua hujus origo, natura elementorum, ratioque compositionis iis involuta latuit, sententias diversissimas plus minusve probabiles genuit. Æquales Rydelii philosophantes in hanc rem vires suas etiam tentaverunt, qui Rydelio autem nullo modo satisfacere potuerunt. Quod iis imprimis in hac re vitio vertit, est illa neglectio Dei ejusque attributorum, qua mundum docent esse infinitum, per se sufficere, æternum et absolutum in existentia essentiaque esse, nec non se ipsum continue movere, et a se ipso per concursum solum atomorum seu vitam monadibus innatam esse ortum et exsistere. Rydelius, quoniam has sententias gravissime oppugnat, ut gloria Dei sit salva, potius quod mundus non est, quam quod *vere* est probare conatur. Omnis ejus demonstratio igitur est negativa et nihil aliud spexisse videtur, quam illas Deo omnipotenti et sapientissimo contrarias sententias refellere.

Eam ob causam nec possumus nec debemus sperare sentias Rydelii de hac re esse redactas in systema quoddam proprium et acuratum, quod rationem et causam, vim et formam mundi copiosius et diligentius explicaret.

Sententias hujus quæstionis fundamentales non pauciores quam undecim, quæ quasi frag-

menta, quæque a suo genere abrupta et deinde utcunque congesta, esse videntur, disquirendas proposuit, quarum prima est "*mundus non infinitus.*" In hac thesi Cartesio et aliis, qui mundum aut infinitum aut æternum esse docent, opponit. Cartesius contendit mundum esse *magnitudinis indefinitæ*, quia *magnitudinem infinitam* illi tribuere, quamvis vellet, non ausus est, quod tamen ex argumentatione ejus sequitur, qua confitetur *spatium esse infinitum, omne spatium esse extensum, et omne extensum esse corporeum.* Rydelius quidem sententiam contrariam defendit, hoc modo præclare et concinne argumentans. Mundum finitum esse patet ex eo, *quod impossibile sit, infinitum ex finitis componi, omne enim compositum ex finitis factum est per additum.* At addito finito ad finitum facit totum additum finitum. Mundus ergo finitus est. *Ubi* autem et *qualis* hic finis mundi esset, decernere non ausus est, quoniam, ut sincere et aperte ipse confitetur, "*ipsa hujus finis nulla nobis est divinitus concessa, qua caussa eo, quod mente comprehensum tenemus, contenti simus; quod autem scire non possumus, libenter relinquamus.*" Mundum infinitatem non sine magno periculo tribui posse ille credit. Deus enim unica substantia infinita, si mundus infinitus esset, juxta se aliam substantiam infinitam haberet, quod factum de gloria Dei excellentissimi et maximi multum detraheret. Licet e-

nim, ut ait Rydelius, infinitas illa molis, quæ mundo competeret, si infinita esset, multo vilior videatur quam infinitas illa divina, quæ tota est spiritualis, suo tamen modo mundus Deo æquaretur, si esset infinitus, *cum tamen script. sacr. doceat Deum omnibus coelis esse majorem.*

Mundus contingenter existit et contingenter qua talis existit, (id est: in existentia et essentia est contingens) est altera sententia philos. fundamentalis. Contingens est in *existentia*, *quod potest aliter esse.* Quod quidem Rydelius pag. 56 proposuit diversis autem suis locis pag. 9 & 57 probavit. Probatum tantummodo voluit, mundum non posse ens omni modo excellentissimum esse, quod nonnulli philosophi intellexisse videntur. Si res se ita haberet, quod hi volunt, mundus Deo etiam par esset. Talem rem hoc modo refutat. Mundus, sive materiam sive formam spectes, est contingens, hoc est potest esse et potest non esse. Deus autem est Ens necessarium, quia non potest non esse. Esset enim aliunde ortus? Unde autem ortus cum nihil aliud esset? *Materia mundi* est contingens, quia nullam involvit contradictionem adeoque possibile est, unam particulam e mundo adesse, remanentibus reliquis omnibus, ab illa independentibus. Quod autem de una, verum est propter parem rationem de reliquis omnibus et singulis, adeoque

de toto. *Forma mundi* est contingens, quia illa non sola est possibilis adeoque nec necessaria. Necessarium esse non potest, quod aliter esse potest. Præterea sunt mundi aliarum formarum, sive totum sive singulas ejus partes majores minoresve consideremus. Potuisset terra nostra esse major, potuisset esse minor. Potuissent corpora hominum majora vel minora esse. Et sic poterant terræ magnitudini ceteræ mundi partes esse accommodatæ. Quod igitur nunc est mundus, id esse contingit. Hinc concludit Rydelius, Ens sapientissimum et potentissimum dari, quod ex innumerabilibus formis possibilibus hanc unam ut fini suo aptissimam *elegit* et *electam* ad actum determinavit. Quæ quidem demonstratio etiam est Leibnitziana eaque egregia. *Sent. fundam. III:tia Impossibile est mundum esse æternum.* In qua thesi probanda minus feliciter succedit. Argumentatio ejus est levissima et quodam modo artificiosa, ne ita dicamus putida. Præterea in contradictionibus se implicavit, ex quibus se non satis explicare potuit, confudit enim notiones temporis et æternitatis, quas uno loco contrarias intellexit, alio autem alteri alteram ut generi speciem subordinavit. Argumentatur hoc modo: *Si æternitas mundi significat infinitum tempus, quo duravit, ætas nondum infinita esse potest, cum augeri nondum desinat.* Ergo non existit ab infinito tempore, quia nondum infinitum

fuit. Neque enim intelligo, quomodo possit ipso actu infinitum esse, quod numero constat in infinitum multiplicabili. Semper finitum manet, quod semper augeri potest. At vero si æternitas hic significat existentiam infinitam sine fluxu temporis, illa naturæ mundi prorsus repugnat. Talis enim æternitas absolutam involvit immutabilitatem. Mundus autem non potest esse immutabilis, cum ex partibus mutabilibus sit compositus. Neque enim parum absurdi sunt Pantheistæ, dum volunt hoc totum esse immutabile, licet partes ejus sint mutabiles et perpetuo mutantur. Sic Rydelius. Si argumentationem diligentius perscrutemur, facile inveniemus nexum terminorum syllogismi nimis fluctuare et vagum esse, quin ad consequentiam conclusionis recte valere possit. Vitium hujus rei in mala et ambigua definitione vocis *æternitas*, ex qua ambiguitate fallacia in ratiocinando facile oritur, quærendum nobis est. In antecedente enim nomen æternitas aliter intelligitur quam in consequente propositione. Primo loco definit Rydelius *æternitatem esse tempus infinitum*, altero autem *existentiam infinitam sine fluxu temporis*. In prima definitione maxime erravit Rydelius. *Æternitas non est quoddam tempus nec finitum nec infinitum*. Nullum tempus infinitum. Quod attributum tempori ut subjecto addidit, eadem non solum non congruit sed etiam contra-

dicit. Si autem ita esset, Rydelius etiam recte conclusisset. *Æternitas vero est existentia infinita, tempus autem existentia finita seu rectius consecutio existentiarum finitarum* est. Campanella tempus definit esse durationem successivam rerum et Newton fere idem intelligit. Præterea si æternitas esset tempus infinitum, nihil ea re impedit mundum esse infinitum, quamvis, quod Rydelius tali possibilitati objecit, ætatis anni augeri non desinant aut quamvis ætas mundi nondum fuerit absoluta, quia *tempus infinitum, continue et in infinitum*, novis annis augeri *desinere non potest*. *Notio enim ipsa infinitatis* significat continuationem seriemque rerum, quæ numquam cessat nec fines quosdam sibi circumscriptos habet, sed in infinitum succedit. Argumentatio igitur Rydelii, supra exposita, ad sententiam suam probandam, quamvis in se rectissima sit sententia ejus, nihil tamen valet. *Æternitatem definiens, vitium circuli in definiendo comisit*. *Æternitas enim uno loco ei significat Tempus infinitum, altero autem existentiam sine tempore, hoc est: Tempus infinitum est existentia sine tempore*. Progrediamur ulterius ad sentent. fundam. quartam, ubi occurrit:

Absurdum est mundum ex fortuito atomorum concursu esse ortum.

Primus inter philosophos, qui istam sententiam proposuit et defendit, esse videtur Epicurus,

qui sine ulla demonstratione supponit, 1:o *Atomos seu particulas indivisibiles*, 2:o *Motum eorum gravitatis perpendicularem*, 3:o *Sollennes motus leges*. Ex his principiis voluit, mundum seu systema corporum totum esse ortum hoc modo. Atomi gravitate sua innata primum perpendiculare per lineas paralellas se moverunt, deinde ad se invicem sensim inclinaverunt, donec concurrentes omnino confluerunt et solum corpus formaverunt. Tali modo per concursum atomorum ex atomis mundus primum exstiterit.

Rydelius hanc sententiam improbavit, quoniam motus gravitatis atomorum docetur esse spontaneus et esse ipsa prima caussa formationis mundanæ, ex quo necessario sequeretur, ut vis istius motus spontanea atomorum intima esset caussa sui ipsius, et existentiae suæ, quod absurdum est, nisi vim atomorum idem ac vim divinam, seu atomos idem ac Deum intelligas. Atomi vero ut materiales non possunt esse Deus, quare, si vis atomorum esset vis Dei, quæ in eis agit, concedamus necesse est, primam motus gravitatis caussam extra atomos quærendam esse, quæ quidem caussa nulla alia potest esse, nisi illa, quæ sibi sufficit et in se satis habet ad existendum et agendum. Doctrina ista atomorum sibi præterea ipsa contradicit, motum gravitatis tribuens materiæ antea systema mundanum consti-

tutum fuerit. Priusquam autem systema rerum aut in idea divina aut in re vera formatum fuit, igiturque nulla ordo dispositioque rerum, quamvis res ut elementa seu particula prima *in potentia* jam essent, constituta est, non fuit datum centrum quoddam, circum quod atomi agi poterant, seu quod eosdem cogere et in unum contrahere valebat. Hoc principium res creatas elementarias ad centrum quoddam cogendi et contrahendi nihil aliud nec fuit, nec est, quam vis illa attractionis, quam gravitatem vulgo appellamus. Una cum dispositione et ordinatione rerum leges immutabiles naturæ rerum constituebantur, inter quos lex gravitatis seu vis attractionis numeranda est. Ratio igitur unica hujus motus gravitatis est Lex attractionis. Quoniam hæc lex una cum ipsa creatione, hoc est una cum systemate rerum formato fuit necessario constituta, insanissimum est gravitatem dare corporibus extra hoc systema versantibus, id est extra centrum quoddam seu antea vis attractionis fuit constituta, ubi nullus terminus erat, a quo, nullus ad quem corpora laberentur. aut moverentur. Quamvis Rydelius gravitatem ut vim attractionis non intellexisse videatur, tamen systema atomorum eorumque motum gravitatis maxime vituperat et vitium ejusdem disciplinæ argumentis fere eisdem convincit, quæ supra parum mutata attulimus. Ad demonstrationem absolvendam ulterius pergit Rydelius. Sine motu

omnium partium concordi et harmonico impossibile est opus fieri concors et harmonicum. Impossibile est, motum multorum, multo magis enumerabilium, atomorum, sine sapientissima et potentissima directione ad unum finem, fieri harmonicum. Ex quibus patet cuique, qui rem diligentius consideret, *circa mundi natalem non solum Epicurum delirasse, sed etiam Cartesium*, dum hic docuit mundum hunc, licet divina manu elaboratus sit, tamen sua quasi sponte talem potuisse fieri, qualis nunc est, si Deus tantum, generalibus illis motus regulis conditis. motum inchoasset, sine ulteriori concursu.

Sententiam fundamentalem quintam, quæ docet "*Generationem æquivocam in natura rerum non dari*", Rydelius nullo modo probare aut valuit aut voluit. Quod demonstrandum esset, id sine demonstratione Rydelius simpliciter assumit.

In sent. fundam. 6:a & 7:a demonstrare conatus est, *mundum nec fabricari potuisse, nec conservari posse sine virtute supra-naturali*. Quam sententiam concinne et eleganter probat Rydelius hoc modo: Cum mundus, quantuscunque est, contingens sit, hoc est, cujus existentia non est necessaria in se, sed et esse et non esse potest, et ante certum temporis spatium natus, nec ante illum quidquam aliud existens possit

concupi, quam Ens æternum, sequitur omnino vim illam et potentiam, per quam mundus est factus, ad Ens æternum, hoc est ad Deum, esse referendam. Nam vis illa vel potentia, quam vocamus naturam, cum ad mundi essentiam pertineat, cum mundo etiam nata est. Ergo valet mundus nec per se, nec per aliam vim nisi Ens æternum, vim illam supranaturalem, fabricari. Cum autem materia, quod supra est evictum, ex nihilo creata sit, in se et natura sua nihil habere potest, per quod durat. Ex quo sequitur existentiam eidem non esse essentialem, vel quod idem est, materiam non necessario sed contingenter existere. Qui eidem ergo dedit esse, isdem etiam dat porro esse vel existentiam suam continuare. Quæ vis extra materiem igitur quærenda est. Sed extra materiam nulla alia est vis efficiens, qua res existunt et pergunt, nisi illa divina, quam attributum Dei intelligimus. Eodem modo ratiocinatur Rydelius, leges motus naturales nulla ratione sufficiente, quam vi illa divina seu voluntate efficace niti posse. Qua caussa vehementer improbat, quod nonnulli contendunt, mundum eodem modo motum suum sine concursu divino continuare valere, quo horologium sine concursu artificis sui motum suum continuat. Quam tamen sententiam, saltem ut mos est philosophorum, satis refutare aut non valuit aut noluit. Eadem levi manu hoc loco tetigit sententiam eorum, qui cum Campa-

nella, Glissonio, Leibnitzio et aliis tribuunt partibus materiæ minimis seu monadibus activitatem spontaneam, quod tamen alio loco supra satis et enucleate refellit. Denique in sent. fundum. XII de mundo docet Rydelius *fines divisibilitatis materiæ temere et periculose inquirei*, qua caussa putat nos rectius facere, si rem in medio relinquamus. Nimirum motus est sua pietate et religione, qui in hac re, quam menti latere credidit, rationem sub imperio fidei tenere vellet, ne ea insolens et superba creatori et sibi ipsi impotenti nimis obliviscatur. Rydelius confitetur prorsus insuperabiles difficultates ingenio humano, fines hujus divisibilitatis inquirenti, occurrere, in quamcunque partem nos convertamus, sive scilicet finitam divisibilitatem sive infinitam conemur defendere. Rydelius, qui in hac re imbecillitatem ingenii humani agnoscit, quæstionem nec decernere, nec in disputationem provocare ausus est. In quamlibet partem transiit, timuit ne Deum et religionem suam offenderet seu semet ipsum in contradictionibus implicaret. Si enim divisibilitatem finitam amplecteretur, ad particulas illas materiæ indivisibiles denique perveniret, quas defendere cogeretur, quæ autem nullæ aliæ essent, quam Epicuri atomi seu Leibnitzii monades, quas nuperrime oppugnavit. Quia si divisibilitatem in atomis seu monadibus finire doceamus, tollemus ex partibus materiæ ipsam materiam, quas, sub-

lata extensione et divisibilitate, in spiritus puros convertimus. Quæ quidem videtur fuisse prima origo idealismi Leibnitziani, quam falsissimam Rydelius antea argumentis copiosis demonstrare conatus est. Si autem divisibilitatem materiæ infinitam defenderet Rydelius in Schyllam recasurum esse se putabat, qui voluerit evitare Charybdem. Is quidem cogeretur sententiam absurdam, mundum esse infinitum, defendere, si materiam esse infinitam seu in infinitum dividi posse crederet; quia cum nulli fines hujus divisibilitatis essent, mundus suo quidem modo Deo æquaretur. *Deus autem unica est substantia infinita.* Dubius et incertus in hac re an hanc vel illam sententiam amplecteretur, aliis svadet neutram rem probare, sed rem in medio relinquere, quamvis existimet tutius esse minusque habere periculi si "*modeste tueamur*" sententiam, *qua nulli divisibilitatis fines dantur.*

Ceteræ sententiæ fundamentales De mundo nullius sunt pretii et ad disciplinam philosophicam nihil valent, quam ob rem nos ad

CAPUT. III

philosophiæ Rydelianæ conferamus, in quo capit. "*de Homine*", primum de *anima*, deinde de *corpore* denique de *unione animæ et corporis* agitur. Quod autem in hocce capite exponitur, copiosius et diligentius in disputatione *de cognitione*

sui et imprimis in studiis philosophicis, quæ nostra lingua "Förnuftsöfningar" inscribuntur, disquisitum est. Quod igitur in sent. fundam. nobis occurrit, ex ceteris, quæ de hac re ille conscripsit, quasi excerptum et contractum est. Qua caussa nos hanc rem disquirentes in studiis illis philosophicis et disputationibus quam in sent. fundam. potius versamur.

Perplurimi philosophi intellectum humanum, animam et rationem unionis inter animam et corpus diligentissime perscrutati sunt. Varii varias sententias exhibuerunt. Rydelius, qui veram facultatum ingenii humani cognitionem veritati omnis reliquæ cognitionis subjicere voluit, diligentissime et maximi acumine ingenii veram animæ indolem perscrutans in facultates intellectus altissime introspexit atque *veritatem* non minus quam *possibilitatem* harum facultatum argumentis enucleatis egregie indicavit. Quoniam Empirismus Lockiana veritatem et possibilitatem omnis cognitionis idealis denegavit rationi, qua re omnes ideas metaphysicas spernens neglexit, non potest non Rydelio esse propositum in vi et constructione ipsa facultatum nostræ mentis hancce possibilitatem et veritatem indicare adeoque generi humano cognitionem veram idearum vindicare. Sibi igitur primum proposuit rationem, qua facultates mentis in suas classes ab aliis devisæ sunt, disquirere.

In studiis philosophicis (förnuftsöfningar) Rydelius maxime vituperat has divisiones, quibus majores et recentiores facultates animi quasi dissecuerunt. Peripatetici in intellectum et voluntatem, quarum facultatum illam passivam, hanc autem activam doceant. Cartesiani eandem divisionem facientes sub intellectu, quem dicunt esse purum et impurum, omnes sensationes et passiones, inclinationes et affectus, sub autem voluntate omnes mentis actiones comprehendunt. Præterea² inter recentiores philos. maximus dissensus fuit ortus de fine intellectus et voluntatis constituendo. Quidam Rydelii æquales hunc finem ita constituerunt, ut *intellectui objectum sit verum, voluntati autem bonum*. Rydelius inter has varias diversissimasque sententias discrepantes, quas nullo modo probare potuit, viam suam propriam ingrediens facultates mentis universas in duo genera digessit, quæ omnes facultatum species rectius dispositas amplecterentur. Quam ob causam modos vel modificationes facultatum diligentius contemplans, intellexit, quod quidem alii ante eum tamen eorum modo proprio etiam intellexerunt, mentem nostram aut *agere* aut *pati*, aut se *determinare* aut *affici*. Quod considerans facultates mentis in *activas* et *passivas* seu mentem in *actionem* et *passionem* divisit. Quo facto speravit se omnes facultates mentis rectius et verius in genera sua digessisse, quæ essentiam et naturam uniuscujus-

que vere exprimere possint. Quamvis hanc digestionem omnino probare non possumus, tamen concedamus, ut Rydelius facultates mentis diligentissime consideraverit easque, quam æquales ejus et alii ante eum, multo accuratius, verius et rectius in genera diviserit, in naturam et essentiam facultatum altius introspiciens. Cum enim æquales sub voluntatem solum bonum, sub autem intellectum tantummodo verum comprehenderint, Rydelius et *bonum* et *verum* sub intellectum rectius redegit, quia intellectus debet considerare non solum *verum* sed etiam *bonum*, quorum idea in re vera una eademque seu "identialis" est, quorumque notiones, qua tales, ab intellectu solum considerandæ sunt. Non dubitamus igitur Rydelio inter philosophos suæ ætatis principem locum, si disquisitionem facultatum mentis subtiliorem respiciamus, addicere. Quod probaturi ulterius in disquisitione progrediamur.

Rydelius, qui, ut supra demonstravimus, sententias suas proprias de hac re accuratius et copiosius exposuit in libro, qui *förnuftsöfningar* inscribitur, hunc librum primum anno 1718 edidit. Si cetera Rydelii opera, quæ ante hoc tempus conscripsit, diligentius perlegamus, facile inveniemus, Rydelium aliter de hac re sensisse, quam quod nobis in novissimis occurrit. Sententiæ, quas in his prioribus ætate didicimus, nullo modo

propriæ sed alienæ ab aliis imprimis celeberrimo
 Malebranchio mutuatae sunt. Quod multis locis
 imprimis in *disputatione de cognitione sui*, Lond.
 Goth. 1712 invenimus, quo in libro pag. 348
 Rydelius docet *duo quasi loca esse mentis, ad
 quæ tendet et in quibus quiescat, verum et bo-
 num, illud intellectui, hoc autem voluntati pro-
 positum*. Quæ tamen duo res propositæ — per-
 inde ac intellectus et voluntas ita distinguuntur, ut
 discrimen interdum vix appareat — Rydelio ipso
 testante, quasi locum medium inter sententiam
 ejus priorem et recentiorem tenent. Hæc omnia
 prætermittentes nos tantummodo decet systema Ry-
 delii proprium et universum exponere, ut alii in
 ejus sententias de facultatibus mentis ulterius et
 paulo accuratius introspiciant. Divisio et Definitio,
 quam harum facultatum Rydelius constituit, multis
 confusa et parum distincta atque enucleata forte
 videatur, verbis enim aliis ad unam eandemque
 rem exprimendam aliis locis utitur, ex quo sequi-
 tur, membra divisionis coordinata esse videri, quæ
 aliis verbis expressa aut unam eandemque rem so-
 lummodo, re vera, significant aut genus et species
 amplectuntur igiturque hæc subordinata. Si autem
 rem accuratius perscrutemur, locos varios cum aliis
 in scriptis ejus comparantes, nullam confusionem
 rerum, sed sententias in ordinem verissimam di-
 gestas et enucleate expositas inveniemus, quæ in
 se nullam obscuritatem, nullam contradictionem

vel confusionem involvunt. Methodus, qua Rydelius usus est, facultates humanas distribuendi et dividendi atque principia, quæ huic methodo sunt subjecta, omnibus aliis illius ætatis longe præcellunt et a recentissimis philosophis nostra ætate revocata primum adhibita sunt. Classes, in quas facultates redegit, ingenio humano magis satisfaciunt et vim mentis melius exponunt, quam quas perplurimi recentiores constituerunt. Classes, quæ universas mentis facultates et operationes comprehendunt et cuique locum proprium atque essentialem in systemate addicunt, sunt

Sensus, Ratio subordinata et Ratio summa seu *architectonica*, quam *intellectum* et *ingenium* etiam appellavit.

Priusquam autem ad has facultates ulterius exponendas progrediamur, declarandum nobis est, quid termini illi technici, quibus variis Rydelius utitur, significant. Quod fieri non posset, nisi variantes ejus disquisitiones, quæ in variis ejus scriptis occurrunt, inter se antea comparavissemus, atque diligentius easdem perscrutati essemus. Quibus observatis patet vocabulum cogitandi apud Rydelium significare totam vim mentis humanæ essentialem in *actu*, qua caussa cogitationes Rydelianæ comprehendunt omnes sensationes, quibus mens afficitur, "perceptiones," "re-

præsentationes," "conceptus," "ideas" atque "facultatem appetendi et volendi", seu uno verbo omnia, *quæ mens nostra agit aut patitur*. Quæ ratio fuit, cur facultates mentis universas seu *cogitandi* in *duas classes principales* primum distribuerit Rydelius, in *actionem* quidem et *passionem* seu *activas* et *passivas*. Sub autem facultatibus passivis intelligit Rydelius non solum *perceptiones* ceterasque cogitationes strictius dictas, sed etiam inclinationes, imaginationem, memoriam, sensus externos, ut visum, auditum, gustum, olfactum et sensum, atque sensus intimos, quos nihil aliud esse docet, quam sensationes quasdam, quæ animam et corpus mediate afficiunt. Sub autem facultatibus activis omnes voluntatis determinationes substituit. Qua ex re satis, ut opinor, elucet, Rydelium existimavisse omnem cogitandi vim in se comprehendere et concipere totum genus mentis seu universas ejus actiones et passiones igiturque omnem vitam spirituales et actuosam. Verba valent ut nummi, proverbium docet. Res quædam variis modis definiri potest, una vero eademque tamen in se necessario ipsa est, utcunque definiatur. Nomen igitur quodlibet rei addere possumus, si tantummodo notionem et vim rei ipsius veram semper ubique conservemus, nec eandem aliter interpretatam et intellectam demonstrationi sequenti subjiciamus; nomina enim nihil aliud sunt, nisi termini quidam technici, qui-

bus rem ipsam designare seu verbis exprimere volumus. Quo posito libenter concedamus Rydelio, ut totam mentem humanam in facultatibus cogitandi comprehenderet et omnes varias modificationes spirituales uno vocabulo "*cogitationes*" appellaret. Quam enim notionem in serie demonstrationis consequenti nullo modo mutaret, sed conclusione vera sententiam ex talibus præmissis explicavit et probavit.

Eodem modo se habent *perceptiones* seu facultates percipiendi, quæ apud Rydelium significant sensationes et cogitationes strictius dictas. Eum igitur non fugit cogitationes eadem vi et ambitu, quales nunc definiuntur, strictius circumscribendas esse, quoniam duo genera cogitationum, latius et strictius dicta, confitetur, quorum illud genus, latius dictum, amplectitur totam mentis vim agendi et patiendi, alterum autem tantummodo determinaciones *spontaneas* et *liberas* animi nostri; quæ quidem determinaciones, utpote *receptivæ* modificationes mentis, etiam *passivæ* cogitationes appellari possunt, cogitationes enim re vera nihil aliud sunt, quam formæ universæ, necessariae et essentielles rerum, seu cathegoriæ, sub quibus res concipiuntur, ex quibus rebus mens in iis cogitandis quodam modo necessario, quamvis minus magisque, afficitur per sensum illum aut externum, aut internum, quem communem Ry-

delius possibilitati omnis affectionis nostræ sub-
jecit.

Ingenium intelligit Rydelius idem esse ac *intellectum* vel *rationem summam* seu *arctite-
ctonicam*. Quæ quidem ratio summa seu intel-
lectus summam mentis humanæ facultatem signifi-
cat, quæ, "veritatum æternarum capax, ideas
divinas formare et intelligere" potest. In dispu-
tatione de cognitione sui pag. 362 scribit ille
hæc: *Intellectus dicitur Ingenium*, intelligimus
autem per *Ingenium facultatem percipiendi, ju-
dicandi, imaginandi et reminiscendi*. In studiis
philosoph. (förnuftsöfn.) pag. 117. *Facultates in-
genii äro thessa thry Imaginatio, Memoria
et Ratio*. Intellectum vero ille interpretatur pag.
155 eodem loco esse eam facultatem mentis sum-
mam, quæ latius, quam ratio strictius dicta, patet,
quoniam *non solum facultatem percipiendi, ju-
dicandi sed etiam imaginandi, reminiscendi at-
que sensum intimum comprehendit*. Quo loco
citato Rydelius verbis expressis ulterius docet,
intellectum sibi cogitanti res omnes incorporeas
assumere. *Till intellectum föras alla the kenne-
domar, som hafva annor objecta för sigh än
corporea*. Alio autem loco pag. 114 l. c. docet
ille res, quas *ratio summa* considerandas eligit,
esse tantummodo *principium summum finemque
extremum universæ humanitatis mundique utpote*

*Deum optimum et maximum, ejusque attributa, summum Verum cui oppositum Falsum, Bonum cui malum, in quibus omnibus cognoscendis et declarandis ratio summa sola versatur. Hæ sunt res, quas philosophi, ut Rydelius testatur, objecta intelligibilia appellant. Ex quo patet, Rydelium intellexisse ingenium, rationem summam seu architectonicam et intellectum unam eandemque esse facultatem cogitandi, cui varia nomina variis locis tribuit. Rydelius autem duo genera seu potius momenta rationis constituit utpote "rationem summam" vel intellectum, quem suetice appellat *Förnuft*, quæ ideas æternas veritatesque divinas considerat, et "rationem subordinatam", quam *förstånd* nominat, cui res inferiores considerandæ sunt objectæ, qua ex re interdum fuit appellata pars ingenii (pag. 110). Causam, cur Rydelius hanc speciem rationis *subordinatam* appellaverit, ille satis declarat pag. 115 his verbis "The andra förnuftsgåfvorna, som hafva ringare objecta och mer att beställa med sensibilibus oc therför icke behöfva så stor djupsinnighet, förstår jag under det namnet ratio subordinata,"*

Officia hujus rationis sunt: dirigendi, reflectendi, componendi, abstrahendi et ratiocinandi, seu res, quæcunque in judicium caderent, legibus

logicis tractandi et explicandi. Ex quo elucet *rationem subordinatam* Rationi summæ seu architectonicæ eodem modo esse oppositam, quo pars ingenii toti ingenio seu Intellectu, igiturque rationem summam seu intellectum in se concipere et comprehendere rationem subordinatam, quæ hoc modo in illa absolvitur et in altius momentum transiit. Inter terminos technicos, qui a nobis sunt observandi, paulisper attingamus illum *sensum intimum*, qui operi fastigium imponit et quasi coronam fastigio figit. Hic sensus est duplex *sensus Boni* et *sensus Veri*. Ille, qui cum ratione architectonica constituit *sapientiam* seu *scientiam principem*, est *intima sensatio felicitatis illius summæ, quæ fluit ex harmonia voluntatis suæ cum divina*. Sensus autem *intimus veri* est *naturalis quædam sensatio primarum veritatum, quæ quidem sensatio re vera nihil aliud est, nisi intellectus*, qua propter ille a Rydelio alio loco verbis expressis *intelligentia* vocatur.

Hi duo sensus ultimi, ut Rydelius denique ait, sunt igitur *intelligentia* (sensus intimus veri) et *bonus gustus mentis* (sensus intimus boni), qui uterque ex interiori mente oriuntur adeoque una cum "ratione sublimiori" (architectonica) constituunt *intellectum purum*, quo Rydelius operi fastigium imponit et systema absolvit.

Si hos sensus diligentius disquiramus, inve-

niemus eos, qui cum ratione summa constituunt *intellectum purum*, nihil aliud esse quam *conscientia sui ipsius et idearum pura*, quoniam *mens humana* — verbis Rydelii — *hoc sensu necessario sentit se et existentiam suam atque vitam essentialem*, ex quo sensu solo omnes illas ideas, quæ innatæ dicuntur, haurimus. *Intellectus ille purus*, quem *intelligentia* (sensus intimus veri) et *bonus mentis gustus* (sensus intimus boni et felicitatis æternæ) cum ratione summa constituunt, est sensus ille sanctissimus fidei, quo mens non solum in conscientia pura *Deum sentit*, sed etiam in ratione summa *Eum intuitur* ut principium boni summi et veri extremum.

Denique est nobis observandum, quam significationem vocabula *activitas* et *passio* in systemate Rydeliano sibi attributam habent. *Activitas* hoc loco nullo modo *actionem quandam* externam, sed *id ipsum agere* significat, seu *id quidem se determinare ad actionem*, qua caussa *activitas* hic eadem ac *libertas* intelligenda est. Rydelium *activitatem* hoc modo intelligendam voluisse probant verba ipsius pag. 83, ubi hæc occurrunt: *Thenna själens förmåga* (se determinandi) *uttryckes bäst med aktivitas och jag menar att thes libertas eller friia vilja består alldeles theruti*. Principium libere agendi et principium libere se determinandi ad agendum idem etiam est, quod qui-

dem principium necessario est unum idemque ac libertas cogitandi et volendi. Rydelius, qui *unum* principium quoddam summum et ultimum percipiendi et volendi quæsivit, quod toti systemati suo construendo subicere vellet, invenit, quod quæsivit, in hoc quidem libertatis principio, quod *potentiam se determinandi* (determinationem in potentia) appellavit, quod autem principium systemati suo nimis restricte adplicavit, cum has determinationes spontaneas tantummodo addixerit voluntati humanæ, cui igitur soli principium activitatis, reliquis autem facultatibus nihil activi addidit. Rydelius tamen nihilo minus concedit universum cogitationum genus esse *in actu* spontaneum, qua causa facultates cogitandi stricte dictæ necessario libere agunt igiturque sunt activæ. Voluntatem, cui soli vim actionis tribuit, intelligit Rydelius nullam aliam esse, quam *ipsam determinationem* seu *vim determinandi*, numquam autem *potentiam eligendi*, quam quidem potentiam eligendi sub inclinationi patheticæ subjecit, qua *mens inclinatur ad quærendum vel fugiendum, quod bonum aut malum percipitur*. Causam hujus esse *perceptionem ardentem* docet Rydelius, *nullo autem modo voluntatem*. Cum autem omnes cogitationes spontaneæ et liberæ sint, quia mens ad cogitandum se ipse determinat, necessario sequitur voluntatem, prout libertatem se determinandi, omni cogitationum generi inesse.

Qua caussa determinatio nec potest, nec debet esse membrum ejusdem divisionis, cujus perpluribus speciebus subdivisis, essentialiter constituens, ea communis est, nec in eadem divisione *juxta* perceptionem et inclinationem ut pars iis juncta collocari, quod vitium Rydelius pag. 81, 82, et 86 commisit, memtem in tres species cogitationis: *perceptionem, inclinationem et determinationem*, subdividens. Rydelius tamen, qui alio loco concedit voluntatem in hac divisione locum suum non tueri, confitetur voluntatem per se prout speciem ab aliis diversam non consistere, sed omnibus mentis operationibus inesse, nec locum sibi proprium in serie facultatum ceterarum ullo jure tenere. Determinatio et Libertas sunt igitur modificationes quædam cogitantis mentis seu modi, quibus genera cogitationum activa et passiva constituuntur, non autem illa est unum horum generum. *Id ipsum cogitare est id ipsum se determinare* aut cogitatio est determinatio quædam, quia mens, ut cogitare vult, libere determinat se ad cogitandum seu animum ad rem quamlibet considerandam libere reflectere. Nihilo secius habent se quædam inclinationes. Quæque sui potens mens, quæ appetitus inclinationesque sub imperio Rationis tenet, inclinationes suas multis modis dirigens ipse determinat igitur que modificat. Quæ quidem sententia, quam novissimam de Libertate ejusque vi Rydelius expo-

suit, quam vero nos maxime probamus, priori allatæ magnopere contradicens, in pag. 87 nobis occurrit, quam etiam in disputatione de cognitione sui pag. 347 invenimus, ubi hæc leguntur. *Cognitis iis, quæ ad intellectum referuntur, voluntas quoque seorsim est spectanda, ut tanto facilius constet nobis, quid quasi una cum intellectu conjuncta operetur, ut in judiciis et ratiociniis, et quod quasi seorsim, ut in appetitu boni operari videatur.* Alio loco pag. 345 ejusdem disputationis contendit Rydelius, *intellectum et voluntatem non realiter sed tantum rationi esse distinctas.*

En difficultates maximas, in quibus Rydelius, facultates mentis in classes distinctas, actionis et passionis, distribuens, se invito implicaverit, si hæc divisio non sit intelligenda magis *formalis*, quam *realis*, quæ in scriptis posterioribus et tantummodo in *förnuftsöfning* occurrit. Quod etiam possumus optimo jure contendere ex verbis Rydelii in eodem libro, quo distinctionem tam accurate constituit, ubi docet *voluntatem et activitatem omnibus rationis operationibus inesse seu "löper med under alla förnuftets operationer"*, (pag. 87). In prioribus scriptis talis distinctio eum fugit, ubi autem Cartesianos imitans secutus est, qui facultates mentis in duas classes digestas intellectum et voluntatem separatim considerave-

runt, quarum illi fuit propositum verum, huic autem bonum, in quorum sententia profitenda Rydelius se totum quantum Cartesianum præbuit. Quo autem altius et longius in philosophia seu potius in vi et ambitu facultatum mentis introspexerit, eo liberius viam suam propriam ingressus est. Vitium, quo systema Cartesianum laboravit, eum acriter et acumine ingennii dijudicantem denique fugere non potuit. Quare systema facultatum mentis proprium et a ceterorum philosophorum diversissimum constituere voluit, in quo mentem humanam atque ejus facultates ita accurate, subtile et acute perscrutatus est, ut hac re ceteris philosophis ejus ætatis maxime excelluerit, nec quisquam ante celeberrimum Kant in ea quæstione considerata et explicanda cum eo comparari potuerit, quamvis illa formalis divisio facultatum in *actiones* et *passiones* nobis displiceat, quæ autem ut formalis, nihil ad rem ipsam, sed ad formam tantummodo, refert. Is quidem primus *bonum* a principio voluntatis, ubi Cartesiani idem substituerunt, revocans et in loco suo justo restituens juxta *verum*, utrumque et *bonum* et *verum facultati percipiendi et cognoscendi* optimo jure objecit. Recte enim observavit Rydelius, nos prius non posse bonum aut malum eligere, seu nos ad bonum quoddam aut malum determinare, nisi aut *quid sit bonum*, aut *quod est bonum*, aut *cui est bonum* antea cognoscamus. Quam quidem sententiam e-

ruimus ex illa descriptione, qua Rydelius definit inclinationem patheticam esse sensationem illam, *qua mens inclinatur ad quærendum vel fugiendum quod bonum aut malum percipitur*, cui hæc addit: *Caussa hujus inclinationis quærendi vel fugiendi bonum aut malum est perceptio ardens seu facultas bonum aut malum percipiendi.* Docet igitur his verbis, nos, quod bonum aut malum est, quærere vel fugere non posse, nisi antea, quod bonum aut malum est, perceperimus. Hæc est igitur ratio, cur Rydelius sub genere *actionis* tantummodo *voluntatem* disposuerit, sub autem genere *passionis* non solum *sensationes*, qua tales, sed etiam omnes cogitationes activas conghesserit, quam rationem his verbis ipse voluit declarare, quæ pag. 156 ejusdem libri occurrunt: *”Så måste man ock veta hvar-
”före Ratio står satt under perceptionis och pas-
”sionis titul, ther hon dock hafver sin activitet
”och determinationem, nemligen hon står under
”titulis passionis och perceptionis så vida hon
”är en kennedomsgåfva, fast hon till sitt huf-
”vudverks utförande måste låna activitatem så-
”som ett oundvikligt redskap.”* Illa contradictio quasi formalis, quam Rydelius hoc modo tam sincere et aperte ipse confitetur, communis fuit omnibus ætatis ejus philosophis et ceteris necessario sic erit, qui mentem humanam quasi dissecantes non secius contemplantur ac apothecam quandam

rerum diversum, ut Mager præclare et concinne dicit, seu ut locum quendam communem, quo facultates diversæ per se agunt. Quocunque modo mentem humanam considerent, necesse est ut ii, qui hac ratione commoti facultates ejusdem in certas classes redigere velint, se in maximis difficultatibus implicent, quarum nodus gordius alio quodam modo est solvendus. Cur forte quærat? Respondemus: quia mens humana est quoddam totum, quod universa sua vi nec disjunctis facultatibus agit. Principium omnium facultatum humanarum absolutum est quidem mens, quæ per has facultates agit aut patitur. Facultates vero et in se et per se separatæ nec agunt, nec patiuntur, quæ igitur nihil aliud sunt, nisi varii modi, quibus mens ipsa agit aut patitur, hoc est vivit. Cum activitas et passivitas sibi invicem contradicant, non possunt utraque ut attributa essentialia menti tribui, si strictius et accuratius dicamus. Mens re vera *semper agit*, quod attributum menti essenziale est, etiamsi ab aliqua re afficiatur, hoc est *patiatur*, quod *modus* quidam est *accidentalis* atque *corpori*, non menti, *essentiale* est attributum; quicunque enim intuitus, perceptio, conceptus, judicium appetitus, aliis omis- sis, qui in mente humana oriuntur, sive ab externis sive internis rebus moti, in forma certa ideali existunt, quam cogitationem vocamus. Cum

res se ita habeant non possumus sine injuria facultates mentis disjungere et disjunctas in classes varias ex variis dividendi rationibus cogere. Ex quo vitio nos decet liberare Rydelium, qui, quamvis inter facultates mentis accurate et diligenter distinxerit, easdem tamen *formaliter* nec *realiter* in systemate suo separavit, sed contrario per pluribus locis attestatur eas *realiter* non esse separatas, sed inseparabile conjunctas in vi mentis tota cohærere. Quas facultates ut diversas et proprias quasi formas, in quibus mens tota agit, distinguere forte liceat, *aliter autem eas distinguendas* negat Rydelius. Quam veritatem enuntians Rydelius se unicum inter æquales esse ostendit, qui omnes mentis operationes non secius ac "*flumen et seriem cogitationum continuam*" igiturque unam eandemque actionem perpetuam consideravit, quod aliis exemplis omissis, quæ supra attulimus, satis superque ille probat in *förnuftsöfningar* pag. 136 ubi hæc observanda occurrunt. "*Först svarar jag att man ej må anse thessa åtskilliga gåfvor för så alldeles särskilta ifrån hvarandra, som man hafver dem liknelsevis framställt. Thet är alt en själ, som hafver thessa bägge gåfvor Sensum och Rationem såsom åtskillige redskap att bruka.*"

Qua ex re intelligimus divisionem facultatum, quam Rydelius constituit in genera *actionis* et

passionis, quarum illam autem ulterius divisit in species *perceptionem*, *inclinationem* et *determinationem*, hanc vero *perceptionem* in *sensum*, *rationem* et *intellectum* subdivisit, tantummodo est formalis et idealis seu accidentalis, nullo autem modo realis, necessaria seu essentialis. Videtur hoc fecisse ea ratione, ut facultates digestas uno adspectu et semel facilius contueamur et totam mentem quasi comprehendentes easdem universas distinctius dijudicemus.

Classes duo principes, in quas facultates primum divisit, sunt

Actio et Passio.

Sub classe *passionis* digessit duo genera cognitionis *Perceptiones* et *Inclinationes*, sub autem classe actionis *Determinationes*. *Perceptiones* vero in duas species, *objectum cognitionis diversum spectantes*, divisit utpote *perceptiones lucentes* et *perceptiones ardentes*, quarum hæ cor movent, quia *objectum* earum est *bonum* vel *malum*, illæ autem lucentes cor non movent, quia *objectum* earum est *verum* vel *falsum*. Quæ quidem divisio genus ipsum rerum percipiendarum attinet et quasi distinctionem inter philosophiam theoreticam et moralem significat, quam igitur ad posterum differentes nunc omittimus. Secundum genus cogitationum mentis am-

plectitur *Inclinationes*, quarum Rydelius eadem ratione ac supra duas species constituit, "*Inclinationes frigidæ*" et "*Inclinationes patheticæ*", illæ, quibus mens tantum inclinatur ad affirmandum vel negandum quod ut verum aut falsum concipitur. Causa hujus inclinationis est perceptio lucens. Hæ autem, quibus mens inclinatur ad quærendum vel fugiendum, quod ut bonum aut malum concipitur. Causa hujus inclinationis est perceptio ardens. Sub classe actionis substituit Rydelius *determinationem*, cujus quatuor species constituit hoc modo: *Determinatio ad affirmandum vel negandum, ad quærendum vel fugiendum* et denique *ad actus trans-euntes* ("utvärtes handlingar", ut Rydelius verba sua suetice reddit). Si hanc divisionem facultatum quasi artificiosam in *passionem* et *actionem*, quam Rydelius a sententiis suæ ætatis paulisper quasi effectus contorsit, denuo perscrutemur, nunc tamen vim ipsam naturamque rerum cognoscendarum nec ut supra facultatum respicientes, in nihilum recidit tota divisio prout ad formam non ad rem relata. Rydelius enim concedens determinationes præcurrere perceptiones et inclinationes, quod ex definitione elucet et nos supra probavimus, etiam necessario concessit mentem se ipsum determinare ad percepiendum, affirmandum, negandum, quærendum et fugiendum quod verum aut falsum, bonum aut malum sibi videtur. Ex

quo sequitur *perceptionem lucentem* et *inclinationem frigidam* esse unam eandemque actionem mentis et *perceptionem ardentem* eandem actionem ac *inclinationem patheticam*. Rydelium has facultates esse easdem operationes mentis intellexisse, probatur ex multis locis in perpluribus ejus libris, ut in *förnuftsöfn.*, *compend. logices disputation.* et *sent. philos. fundam.* quos locos citare ratio temporis et hujus libelli nobis non concedit. Ita tamen se habere rem, satis, ut speravimus, elucet ex verbis supra allatis. Præterea non potest mens percipere quoddam ut verum aut falsum, bonum aut malum, nisi prius se determinavit ad affirmandum quod verum ei videtur, aut negare quod falsum. Si non possimus affirmare, quod esse verum aut falsum, non cognoscimus seu valemus percipere quid verum aut falsum sit. In ipsa mentis officina conceptus formandi, omnes perceptiones et cognitiones hoc modo formantur, ut mens omnium, quæ sensationes nobis exhibent, quod consentaneum et congruens sit, affirmet et affirmata ad unitatem conceptus conjungat, quod autem consentaneum et congruens non sit, negat et negata a ceteris abstrahit et amovit. Quidque falsum, est quoddam negatum seu negativum. Quod igitur non affirmare possumus esse verum, percipiendum nobis est ut falsum. *Inclinare autem* se deliberantem, ut quoddam verum aut falsum esse crederet, est *ergo determinare* se ad affir-

mandum verum aut negandum falsum et hoc *afirmando* vel *negando*, verum aut falsum in animo *percipere*. Mens diversis modis agendi utitur, qua caussa etiam diversæ formæ facultatum dantur. Quas quidem formas diversas *perceptiones*, *inclinationes* et *determinationes* Rydelius dividendas credidit, quas universas deinde sub duobus classibus generalibus, *activitatis* et *passivitatis*, congegit. Divisio Rydeliana est igitur tantummodo formalis. Inter has mentis formas agendi primum ordine locum tenet *perceptio*, quam Rydelius diligentius et copiosius consideravit. Perceptio vel facultas percipiendi est ratio latius dicta, quam Rydelius ipse in nostra lingua *förstånd* appellandam esse confitetur. *Facultas autem percipiendi omnes actiones rationis humanæ igitur comprehendit, cujus variï modi percipiendi formas logicas cogitandi præbent.* Quos quidem modos omne genus cogitandi amplectentes Rydelius in tres gradus divisit: *Sensum*, *Rationem* et *Fidem*. Fides autem seu gradus tertius, cum a gratia divina nec a natura mentis nobis tribuatur, nullo modo ad formas cogitandi puras referenda est. Rydelius autem tres gradus cogitandi, fide remota, nihilo minus constituit, quos optimo jure formas logicas cogitandi appellare possumus, quos autem Rydelius nunc modos percipiendi, nunc fora vel tribunalia cogitandi nominat. Ratio quidem duplex a Rydelio intelligitur, quod ex per-

pluribus exemplis et multis locis probare conemur. Pag. 115 in studiis philosophicis *duplex genus rationis* nobis occurrit. Rydelius quidem inter *rationem summam*, quam etiam *architectonicam* appellat et inter *rationem subordinatam* verbis citatis distinguit hoc modo, quod illa omnia "*intelligibilia*" atque *ideas æternas* et *veritates divinas suo proprio jure contemplatur*, quæ ingenio subtiliori seu "*judicio architectonico*" et imaginationis facultate superiori utitur. Quæ quidem *ratio summa* seu *architectonica* alio loco *intellectus purus* appellata, est naturalis quædam sensatio primarum veritatum. Cum enim mens se et existentiam suam atque vitam necessario sentit et in hanc sensationem, quoties vult, animum reflectere possit, ex hoc unico sensu omnes ideas, *quæ innatæ dicuntur*, facile eruere vel derivare possumus, utpote Rydelius ipse eandem facultatem definit. Altera facultas seu *ratio subordinata* est *intellectus impurus*, qui a *sensibus externis et internis atque imaginatione inferiori dependit*. Quæ duplex rationis descriptio in libro, qui *förnuftsöfningar* nominatur, nobis occurrit. In compendio logices eadem definitio et eadem divisio quamvis aliis et distinctioribus verbis expressa docetur. Ratio humana, ait Rydelius in comp. log. pag. 2, quando pro facultate mentis accipitur, potest considerari vel ut *interior mentique essentialis et ab organis corporeis*

independens, vel ut exterior, accidentalis et ab organis dependens.

Prior nihil aliud est quam *perennis illa facultas mentis nostræ, qua ideas quasdam innatas veritatesque æternas agnoscimus.* Ratio autem exterior est *facultas illa animadvertendi, intelligendi et ratiocinandi, quam Rydelius alio loco appellat facultatem concipiendi, judicandi et ratiocinandi.* Ex diversitate rerum, quas duæ illæ facultates sibi considerandas proponunt, exhibuit Rydelius duo genera veritatis: *Veritatem rerum, quam metaphysicam appellavit, et veritatem cogitationum et sermonum, quæ logica est, seu conformitas cogitationis vel orationis cum re, de qua cogitamus vel loquimur.* Rydelius alio loco (pag 116 förnuftsöfn.) docet, *Rationem architectonicam in disciplinas pure speculativas se exercere, rationem autem subordinatam, quam hoc modo interpretatam in comp. log. cap. 2 pag. 5 invenimus, in disciplinas logicas se exercere.* Ex his variis locis collatis et inter se comparatis argumentis, quibus probare voluimus Rydelium *rationem humanam* duplicem intellexisse, quæ in duo genera igitur dividenda est, satis elucet facultates percipiendi, quales Rydelius docuit, tres gradus seu verbis Rydelii "*fora vel tribunalia*", "*Rätter eller Instantier*", tueri, quorum primus est 1) *Sensus*, deinde 2) *Ratio subordinata de-*

nique 3) *Ratio summa* vel *Architectonica*, quam etiam *intellectum purum* appellavit, quæ quidem facultates vel fora illis gradibus, quos recentiores nominaverunt *Känslan*, *Förståndet* och *Förnuftet*, accuratissime respondent. Nemo philosophorum, qui ante Kant vixerunt, adeo distinxit ut Rydelius inter *Rationem inferiorem* — *Förstånd* — quæ considerans res in formis logicis cogitandi tantummodo versatur, et inter *Rationem superiorem* (*Förnuft*), quæ methodum considerandi logicam transscendens res metaphysicas contemplatur. Inter quas facultates nec Cartesius nec Malebranchius, nec Lockius, qui quidem omnium hanc rem accuratissime in libro "*Intellectu humano*" disquisivit, nec Leibnitzius quidem, qui omnes partes philosophiæ acumine sui ingenii alias perscrutatus est, quoddam distinxerunt, sed utramque facultates unam et eandem esse intellexerunt. Quod vitium eis vertendum esse celeberrimus Höijer etiam observavit, (saml. Skrift. p. 1, pag. 52 & 55). Inter hos gradus vel fora percipiendi et cognoscendi *primus* est considerandus a) *sensus*, qui in systemate locum infimum tenet. Duæ species hujus sunt *Sensus corporeus* et *Sensus mentalis*, quorum ille in *Sensum externum* et *Sensum internum* subdividitur. Alter autem est *Sensus intimus*.

Sensus corporeus est quæque sensatio, qua

mens per res corporeas, aut externas aut internas ad percipiendum afficitur. *Sensus corporeus externus* visum, auditum, olfactum, gustum, tactum, seu quinque notissimos sentiendi modos amplectitur igiturque dicitur *externus*, quia ejus organa corporea in extremis corporis partibus terminantur et quia postulat objecta corporea, quæ extra nos sunt posita, si his sensibus affici possimus. Perceptio quidem ex motu organico sensus externi, qui animum afficit, nascitur. *Sensus corporeus internus*, qui nec organa habet externa, nec ex objectis externis immediate pendet, oritur vel ex unione mentis cum corpore, qua mens sentit se in extenso quodam seu corpore existere et cum certa quadam machina intime sociatam esse, vel oritur "*ex motu intestino spirituum animalium per certos quosdam nervos*" — ut sensus famis et sitis — ut inclinationes et affectus ex vario cordis motu, vel denique oritur ex "*motu intestino spirituum in ipso cerebro*" ut *imaginatio* et *memoria*. Sensus autem ultimus, quem Rydelius *sensum intimum* et *mentalem* appellavit, est nihil aliud quam *intelligentia pura sui ipsius conscia*, qua mens se ipsam et æternas suas ideas veritatesque divinas intuetur. Rydelium hunc sensum ita intellexisse probatur ex divisione hujus sensus in *intelligentiam* et in *bonum mentis gustum* et ex verbis, quibus explicat *bonum mentis gustum*, qui *una cum ratione*

architectonica "sapientiam et intellectum purum" constituere dicitur, quæ quidem verba cum iis sunt comparanda, quæ pag. 82 leguntur, ubi hæc occurrunt. "Förnuftet hafver ock sin skattmästare neml. *Intelligentiam*, som är en *sensus intimus*. Rydelius hunc sensum intimum hoc modo definit: "Est *sensatio intima primarum veritatum*, quæ fluunt ex ideis quibusdam innatis sic dictis, et illius felicitatis summæ, quæ fluit ex harmonia suæ voluntatis cum *Divina*."

Cum enim mens se et existentiam atque vitam necessario sentiat et in hanc sensationem, quoties vult, animum reflectere possit, ex hoc solo sensu omnes illas ideas, quæ innatæ dicuntur et omnia axiomata in et per se vera, quæ ex ideis illis fluunt, facillime derivare potest Rydelius. Quem sensum intimum exponens et enucleans in conscientiam mentis altissime introspexit, qua re in existentiam hominis necessariam et in conscientiam hujus existentiae demonstrandam longius, quam Cartesius principio suo vulgari nixus, etiam penetravit, cui probando hæc verba Rydelii addere nobis lubet. "Af sensu intimo vet jag "såsom thet allravissaste att jag är till, att jag "tänker, att jag lefver och om någon fordrar "bevis derpå beder jag honom bevisa att han "tet är galen. Äfvenså klara och oförnekeliga

”äro alla the *första grundsanningar*, som höra
 ”till en rätt philosophiam primam, emedan the *ock*
 ”*yttra sig i själene per sensationem intimam*,
 ”alltförthy foro the gamle sceptici mycket ville,
 ”thå the åstundade *annat criterium eller tecken*
 ”*till våra principers sanning än sensationens*
 ”*klarhet.*” Ex his breviter expositis argumentis
 possumus invenire, Rydelium summo ingenii acu-
 mine officinam mentis humanæ altissimam exhi-
 bendi ideas æternas detexisse, qui *sensum illum*
intimum esse *summum gradum* conscientiæ pri-
 mus docuit, quo gradu mens Deum, se ipsum et
 vitam ejusque conditiones æternas quasi divinitus
 et sentit et intuetur. Quam theoriam de sensu
 intimo subtilissimam Rydelius in *studiis philoso-*
phicis (Förnuftsöfningar) pars III, pag. 190 et in
 Compend. Logic. ulterius et copiosius sed præ-
 clare exposuit.

b) *Secundus gradus* vel forum percipiendi
 et cognoscendi est *ratio subordinata*, quam lin-
 gua Suecana *Förstånd* rectius vocamus. *Est illa*
facultas concipiendi, judicandi et ratiocinandi,
 quam aliis verbis recentiores facultatem reflecten-
 di, nuncupaverunt. Modi hujus rationis operandi,
 quos Rydelius pag. 110 docet, sunt quinque *Di-*
rectio, Reflexio, Comparatio, Abstractio et *Ra-*
tiocinium. Quibus actionibus ratio ex ideis *sin-*
gulis, quos sensus illi præbet, ”*ideas generales*,

generaliores et generalissimas” sibi formare potest, quapropter ratio quidem ordinem formalem idearum perspicere et animadvertere potest, unitatem autem idearum realem sensus intimus seu intellectus intelligere et intueri solummodo valet. Quod his verbis propriis Rydelius pag. 136 ipse confitetur. Ideæ hoc loco citato nihil aliud Rydelio significant quam notiones vel conceptus logica ratione formatos.

c) *Ultimus et supra omnes summus gradus percipiendi est illa Ratio Architectonica, quæ etiam appellatur Intelligentia, Intellectus purus et Sensus intimus cum Ratione conjuncta, cujus cognitiones in systema scientiarum redactæ a Rydelio nominantur Sapientia seu prudentia Architectonica* (pag. 151), quæ ideas æternas et veritates divinas menti humanæ innatas non solum sentit sed intuetur. Distinctionem inter has duas facultates *Rationem Architectonicam et Rationem subordinatam* verbis expressis et finibus certis terminisque constituit Rydelius pag. 150 hoc modo: *”Ratio är ock tväggghanda Architectonica et Subordinata. Then sednare blandar sitt verk mycket med imaginatione dependente (inferiori) et independente”*, et pag. 152, *”mindre kunna alla vara begåfvade med ett djupsinnigt förnuft, thet jag kallat Rationem Architectonicam”*, quæ sunt com-

paranda cum his verbis pag. 165 ”*Altförthy förstås Intellectus vidare är Ratio* (subordinata), *ty Intellectus begriper under sig tillika med Ratione all slags sensus.* ”*Judicium betyder ock detsamma som Ratio*” id est Ratio subordinata, quia judicium est facultas judicandi et ratiocinandi (omdöme). I Comp. Log. pag. 2 eadem distinctio nobis occurrit, quam quidem supra retulimus. Caussam, cur Rationem summam appellaverit *Architectonicam*, declarat Rydelius esse mutuatam ab *arte architectonica*; eodem enim modo, quo Architectus ideam ædificium quoddam construendi delineavit et suo ductu rem ad finem gessit adeoque confecit, Ratio summa seu Intelligentia ideas æternas partim, si sint innatæ, excitat, partim, si minus, sibi ipse creat et format, ad quas considerandas et intelligendas ceteræ facultates mentis inferiores partes suas singularissimas tuebuntur. In Comp. Log. p. 32 af Rydelio hæc adduntur: Omnium idearum fons est igitur ille sensus intimus seu Intellectus purus, unde oritur sensus existentiae, qui multas partim sibi innexas habet, partim generat ideas easque aptas ad omnia adeoque generalissimas.

Rydelii tempore maximus dissensus fuit ortus inter philosophos, utrum extra an intra nos principium cognitionis nostræ quærendum sit, utrum ex rebus externis an ex mente intima ipsa

ejusque ideis innatis perceptiones nostras primum hauriamus. Qui sententiam priorem defenderunt, *Empiristæ* fuerunt, alteram autem *Idealistæ*. Qui ex sensibus externis omnes cogitationes derivabant, ad illud absurdum per rei consequentiam, quamvis invito, adducebantur, ut omnes ideas metaphysicas Dei, immortalitatis, ceterarumque spiritualium rerum denegarent, quarum mens se consciam sentit. Qui autem ex ideis nobis innatis omnes veritates deduxerunt, realitatem creationis vel veritatem mundi denegaverunt, quem modificationem nostræ perceptionis subjectivæ solummodo esse docuerunt, quapropter omnes res extra nos nullam realitatem objectivam, sed tantummodo subjectivam habuerunt, quæ ex modis nostris percipiendi dependerent. Cartesius, qui certitudinem et veritatem cognitionis ex hoc principio laudabili: *Cogito ergo sum*, ut criterio ipsius conscientiæ deducebat, prima caussa et origo fuit istius Idealismi recentioris. Locke, sub cujus acumen stili Intellectus humana revocata est, caussa et origo fuit Empirismi. Rydelius autem, quamquam nullo modo "Electricus", quod Hammarskiöld falsissime contendit, esset, ut quidem hoc verbum vulgo intelligatur, nec unam nec alteram sententiam probare voluit. Falsitatem, quæ in utraque sententiis irrepsit, perspexit, quapropter novam et propriam theoriam cognitionum humanarum constituit, quæ nec Empirismo, nec Rationalismo, nec Rea-

lismo nec Idealismo se inclinabat, quamvis quod rectum et verum in utroque esset aperte confitetur et agnoscit. Rydelius quidem deducebat omnes nostras cognitiones ex sensationibus, principia enim cognitionum prima sunt *Sensus*. Cum autem Sensus sit triplex, *Sensus externus*, *internus* et *intimus*, sunt etiam tria principia cognitionum, quarum genera igitur sunt tria. Qua divisione cognitiones *Empiricas*, quas *experientia externa* et *interna* aut res externæ movent, nec minus confitetur, quam cognitiones ideales vel rationales, quas mens, ideas suas æternas considerans, ex se ipso haurit, optimo jure et maxima virtute tuetur. Indicium, quo veritas cognitionum nostrarum probatur, quærit Rydelius nullo modo in principio Cartesii: "*Cogito ergo sum*", sed 1:o in *sensu intimo*, quo sentimus nos vivere, quo sentimus existentiam nostram et ideas existentiae, conscientiae, cogitationis, essentiae et Entis, deinde 2:o in *sensu interno*, quo sentimus modos rerum absolutos et universos sub cathategoriis magnitudinis, temporis, loci, numeri, figuræ et formæ, denique in 3:o *sensu externo*, quo sentimus realitatem corporum externorum, quæ nostros sensus externos vere afficiunt. Lubet nobis verba Rydelii propria afferre, quæ pag. 126 legimus: "*Alla våra principia äro intet annat än sensationes, ty all vår kunskap tager sin begynnelse i sensationibus, så att jag kan i sanning säga*

med Aristotele: *nihil est in intellectu, quod non prius fuit in sensu.* Men thet är dock icke sannt att *sensus externus* grundar all vår kunskap, utan vi hafva en tredubbel grund *Sensum externum, internum* och *intimum*, ibland hvilka allra klarast är *intimus*. Altförthy foro the gamle Sceptici mycket ville, thå the fordrade annat criterium till våra principers sanning, än sensationens klarhet. Visst är ock att *Cartesius* ej behöfde bevisa thet som han kände *sensu intimo* neml. sin varelse. Så ock *Malebranch* tvifvelsutan gått förlångt med sina scrupler härom." *Qualis hæc conscientia et cujus originis et generis sit, probavit Rydelius in sent. fundam. pag. 17 argumentis talibus utens, quæ non refelli possint, quæ argumenta nos supra pag. 7-8, 14-16 copiosius attulimus adeoque ad locum citatum ejusque verba provocare velimus.*

Priusquam doctrinam *Rydelii* de sensu ejusque vi relinquamus, alias sententias, quas alii philosophi de hac re docuerunt, consideremus. Alii docent *nihil in Intellectu esse, quod prius non fuerit in sensu*, alii autem *nihil esse in sensu, quod prius non fuerit in Intellectu*, alii denique *sensationem internam seu sensum intimum esse summum cognoscendi organum spirituale*. Illi principium abstractum *Sensualismi*, alteri *Idealis-*

mi, hi autem *Mysticismi*, defendunt. Neminem horum Rydelius secutus est. Novam et propriam et, quæ mihi videtur, rectiorem sententiam de sensu ejusque vi proposuit, sensum communem dividens in tres gradus — *externum*, *internum* et *intimum* — quorum ille primus sensationes corporeas amplectens dicitur esse *Sensus organici*, qui per organa corporea agantur et afficiantur. Hic quidem sensus est, quem Kantius nominavit *Sensum fixum*. Alter sensus seu internus, qui sensationes animales seu statum vitæ animalis internum amplectitur, a recentioribus, imprimis a Kantzio, *Sensus vitalis* appellatur. Tertius sensus denique a Rydelio est nominatus *intimus*, cui respondent *sensatio intima mentis* seu vitæ nostræ spiritualis, quam nullæ res extra nos, sed tantummodo intra nos afficiunt et movent, cujus caussa et principium affectionis igitur est vita mentis essentialis. Quoniam hæc vita "mentalis" in cogitando existit et consistit, est sensus intimus alia forma cogitationis utpote *cogitatio in potentia*, hoc est forma immediata cogitationis nondum ad actum evoluta. Sensus ille intimus est adeo fons ipse idearum, quas mens cogitando explicat et pronuntiat, ex sensu intimo quasi ex aurariis erutas et haustas. "*Ratio hafver ock*
"sin Skattemästarinna nemligen Intelligentiam,
"som är en Sensus intimus och hafver nyckelen
"till guldgrufvan, deri all den metall (ideerna)

”*ligger begrafven, hvaraf Drottningen (Ratio summa) slår sitt bästa mynt. Jag menar med*”
”metallen våra allra första sensationes, som
”själen hafver af sig sjelf, sin varelse och sin
”natur” scribit Rydelius pag. 93 (Förnuftsöfnin-
gar). Ex his patet Rydelium nec Sensualismum,
nec Idealismum nec Mysticismum, quoad in se
vera sit, sed tantummodo quoad sit abstracta, ne-
gavisse, cognitiones autem sensibiles nec minus
quam ideales menti humanæ esse possibles et
veras vindicavisse et sensum atque cogitationem
puram diversas tantummodo esse formas, in qui-
bus Mens totam vitam degit et agit.

Hammarskjöld, qui in historia philos. Sue-
can. philosophiam Rydelianam levissima manu
promsit, Facultates Mentis, quas in genera et spe-
cies divisas Rydelius in formam systematis distin-
ctissimam ordinemque simplicissimam redegit, con-
fuse et intricate exposuit, confundens genera cum
speciebus, activas facultates cum passivis. Dividit
enim Facultates primum in *Superiores* et *Inferio-
res*, quod, quamvis per se falsum non esse possit,
Rydelius tamen numquam fecit. Deinde *Superi-
ores* in Intellectum et Voluntatem, Intellectum au-
tem in facultatem Cogitandi et Ingenii, deinde Fa-
cultatem cogitandi in activas et passivas, denique
activas in determinationes et perceptiones, *Inferi-
ores* autem in *Sensus externos* et *inclinationes*

distribuit, quam confusionem dividendi Rydelius numquam commisit, nec committere potuit. Rydelius Intellectum in facultates cogitandi et ingenii nusquam in scriptis suis relictis divisit, Facultates autem Ingenii, quæ sint *Memoria*, *Imaginatio* et *Ratio*, sub Facultatibus percipiendi digessit, nec memoria et imaginatio aliter fuerunt consideratae, quam quasi *modificationes Sensus interni*, nec Ratio, quam *gradus superior perceptionis*. Ingenium quidem nihil aliud est, nisi Ratio summa certo quodam modo modificata. Ex his, quæ ad facultates mentis referenda sunt, supra expositis manifestum est, Rydelium tria genera cognitionis docuisse, quæ ex variis fontibus hauriuntur, utpote *Sensu externo*, *interno* et *intimo*. Quorum illa prima genera in rebus externis et internis cognoscendis versantur, ultimum autem genus seu *Sensus intimus* in ideis. Quæ quidem sunt ista duo principia omnis cognitionis humanæ, quæ celeberrimus Kant in *Kritik der reinen Vernunft* Vera et possibile esse demonstravit. Quæ ex re duo genera cognitionum, *a priori* et *a posteriori* seu Rationalis et Empirica existunt. Hoc est quod etiam Rydelius exponere voluit. Omnia enim, quæ experiendo cognoscimus, sensibus externis et internis sentimus, qui igitur totam experientiam et externam et internam in se continent. Quæ autem cognitio juri vel tribunali Rationis subordinatae est subjecta (vide *Förnuftsöfn.* pag.

88). Omnis cognitio sensibilis est igitur *Experientia*. Ratio autem *Architectonica* seu *Intellectus purus*, sensum externum et internum *transcendens*, in ideis intuendis tantummodo versatur. Quæ cognitio igitur est "*transscendentalis*." Quamvis Kant, ut Rydelius prius, conceperit cognitiones a priori seu transscendentales esse possibles et necessarias, tamen ab hoc ille se distulit modo ipso, quo principium hujus cognitionis intellexit. Quasdam Veritates primas et genuinas menti inesse uterque docebant. Rydelius quidem docebat has veritates æternas esse et menti innatas, quas Intellectus, quoties in se ipsum reflectere velit, sensu intimo necessario sentit, utpote existentiae, vitæ, essentiae, boni, veri, immortalitatis, aliis omissis. Kant autem negavit has ideas innatas esse, quarum in loco alias supponere tamen coactus est, quas nominavit "*Cathegorias*" ut axiomata, veritates mathematicas, "leges causality" et ideas metaphysicas, quæ ex Ratione humana numquam deleri possunt. Unus quisque facile perspiciet hanc differentiam inter modos, quibus Rydelius et Kant, quisque suo, ideas primas et genuinas intellexerunt, levissimam esse et verbis quam re magis valere. Perceptiones enim, si quædam puræ, hoc est universæ et necessariae, menti insint propriæ, primæ et genuinæ, non possunt non menti esse innatæ, cum experientia sensibilis nobis easdem non præbet. Sane sunt ho-

minibus innatae, tamen potentiâ, quas studia et sors fortunæ in quibusdam hominibus ad actum provocare sæpissime valent.

Quamvis Rydelius et Kant intellectum humanum perscrutantes in multis rebus consentiunt, tamen se differunt eo, quod ille tantummodo *exposuit* facultates mentis, quas hic *demonstravit* igiturque in easdem altius penetravit et introspectit. Rydelius autem nihilo minus est dignus, qui Sueciæ Kant nominetur. Rydelius similiter ac Kant possibilitatem et veritatem nostræ cognitionis Empiricæ et Rationalis menti vindicavit, earum originem veram et principium indicans, *modum* autem *ipsum*, quo cognitiones Empiricæ extremum oriuntur et res externæ seu materia mentem primum afficiunt, Kant in medio reliquit. Nodum Gordium Rydelius rescindere tamen conavit in *Sent. philos. fundam.* Cap. III: pag. 105, *de homine* et in *disputatione de cognitione sui* Cap. III, *de unione mentis et corporis*, pag. 362.

Rydelius quidem docet res externas *non immediate sed mediate* cognitiones mentis sensibiles movere. Res materiales mentem immaterialem non possent afficere, nisi tertium quoddam interveniat. Hoc quærendum est in unione mentis cum corpore arctissima. Vitam esse duplicem *animalem et mentialem* docet. Vita autem ani-

malis est principium hujus unionis inter mentem et corpus, nexus quidem materiae cum natura incorporea. Quæ vita, qualis sit, ex spiritibus quibusdam materialibus consistit, per quos Rydelius nihil aliud intellexit, quam subtilissima quædam corpuscula, ætheri haud dissimilia, primum per vasa sanguinea, deinde per nervos diffusa, quæ motu suo raptissimo tardiorum partium motum promovent. *Illud primum in corpore nostro mobile, est igitur spiritus animalis, qui motibus et nutibus mentis immediate obsequitur hoc modo, quod cerebrum intimum est hujus spiritus receptaculum, unde ejus motus, ad exteriora membra extendens, exoritur et ubi motus ejus ab objectis externis excitatus ad sensum efficiendum terminatur.*

Ex qua immediata eademque reciproca spirituum cogitationumque dependentia tot et tam variæ operationes mentis — et intellectus et voluntatis — nascuntur. Quando objecta afficiunt sensus externos, nervorum fibrillæ tenuissimæ et in his spiritus animales momento promoventur, et speciem quandam in cerebro depingunt, cui respondet certa mentis affectio, *quam Rydelius sensationem* appellat. Hunc sensum excipit imaginatio, quæ in eo a sensatione differt, quod hæc *præsentia* tamquam percipit, illa autem ad objecta *absentia* se etiam extendit, quæ tamquam præsentia contemplatur.

"Peragitur imaginatio hoc modo, quod spiritus animales easdem in cerebro vias repetunt, quas antea ad objecti præsentiam *cursus spirituum* aperuerat."

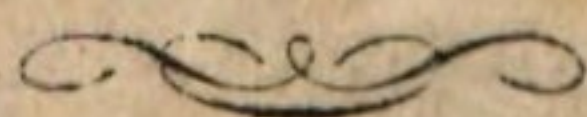
Hæc sunt, quæ de origine cogitationis sensibilis possibilitateque Rydelius copiosius explicavit, nos autem breviter et summatim exposuimus. Qua disquisitione Rydelius in ipsa natura non solum unionis mentis cum corpore, sed etiam vitæ animalis se altius introspexisse, quam quisquam æqualium suorum, probavit. Vis illa interveniens, cujus auxilio materia et anima conciliantur, et res corporeæ res incorporeas afficiunt, a Rydelio per spiritus animales intelligitur. Quorum si genus, quale Rydelius idem definit, tantummodo respiciamus, nihil aliud re vera ii videantur esse, quam Leibnitzii monades, quoniam dicuntur esse corpuscula subtilissima quædam simplicia, quibus motus spontaneus et inclinatio inest. Quæ quidem sententia non potuit esse Rydelii, qui 1:o hos spiritus animales, quamvis corpuscula sint, numquam docuit esse elementa primaria corporis nec igitur universæ particula materiæ, 2:o qui eos tantummodo posuit in corpore animalium, nullo autem modo in natura rerum universa, 3:o quoniam Leibnitzii monadologiam vehementissime vituperat, 4:o quoniam talis doctrina disciplinæ ejus toti inimica est. Si autem *actiones*

ipsas horum spirituum atque functionem necessariam respiciamus, videntur illi nobis, nescimus quo modo, esse eadem vis, quam "*electromagneticam*" appellatam recentiores physici reperti sunt, vires naturæ occultissimas officinamque ejus intimam magis magisque retegentes, et principium *vitæ animalis* esse contendunt. Quam quidem rem Rydelius, cui ratio naturæ rerum intestina, nondum satis explorata, fuit abscondita, divinatione quadam magis suspicatus est, quam experientia cognovit.

Ut fastigium operi denique imponamus, argumentationem, qua Rydelius immortalitatem huic animæ humanæ vindicat, leviter perstringamus. Quæ argumentatio non solum in Patria, sed etiam inter peregrinos tantam admirationem movit ut Bilfinger, princeps discipulorum Volfii, et Izardi publice confessi sunt, se a Rydelio didicisse immortalitatem animæ, quam Ezardi ex ratione sola demonstrari posse antea non credidit, nunc autem vi demonstrationis philosophicæ pura probatam et certam invenit, ut Boetius in vita Rydelii pag. 24 commemorat. Rydelius hoc modo argumentatur. Quodcunque Ens ad majorem finem aptatum est, id ad minorem a Deo non est solummodo destinatum. Anima humana ad multo majorem finem, quam ad hunc solum vitæ hujus miseræ et transitoræ usum, aptata est, adeoque ad

vitam æternam. Probo Majorem, *quia ineptum est facere medium fine suo majus*, ut si quis vellet adhibere viginti viros robustos ad portandum unum infantulum, aut ædificare ingentem arcem ut in ea alentur canes. Similiter, sine dubio, esset indignum sapientia divina, spirituales substantiam maximarum perfectionum capacem destinare ad tantum miserum, nec ad quemquam majorem, finem. Immo si animam in multo beatiori et a peccatis immuni statu ponas, nulla ratio daretur, ob quam Deus vellet felicitatis illius abrumpere lineam et continuam actionem ejus prohibere.

Hæc sunt, quæ de philosophia Rydelii pro meis viribus exponere ausus sum. Fateor me multa præteriisse, quædam minus forsitan accurate explicuisse, sed, ut verbis, quibus Rydelius opus suum absolvit utar, *instituti simulac temporis Ratio copiosissimam hanc doctrinam coarctare et decurtare me coegit*. Si hoc meo opere memoria hujus eruditissimi viri et summi philosophi illustretur, si disciplina subtilissima ejus et argumentatio acutissima, quam, salva semper pietate sua et Religione sincera, constanter sed tamen modeste ille pronuntiavit, dignissima, quæ ab ætate nostra legatur et consideretur, a civibus judicetur, *satis superque habebō*.

Sylvander, Gustav Volm.

Andreas Rydelius (Habilitationsschrift.)

Calmariae 1851

Ph.u. 487 m

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10047097-5